

EUROJURIS INFORMERER

Nr. 1/2018 - 24. årgang

Kommunal- og
forvaltningsrett

Eurojuris Norge AS er en sammenslutning av 17 selvstendige advokatfirmaer spredt over hele landet. Våre advokater bistår næringslivet, organisasjoner, det offentlige og privatpersoner med alle typer juridiske tjenester. Advokatfirmaene i Eurojuris Norge har en sterk lokal forankring og god lokalkunnskap, og de er ledende firmaer innen sine regioner. Eurojuris Norge er dessuten tilsluttet Eurojuris International, Europas ledende uavhengige nettverk av advokatfirmaer.

Ved utgivelsene av Eurojuris Informerer ønsker vi å dele vår kunnskap om relevante og praktiske temaer på ulike rettsområder. I denne utgaven presenterer vi artikler om kommunal- og forvaltningsrett.

I Norge står fellesskapsløsninger sterkt, og det offentlige ivaretar befolkningen fra vugge til grav. Dette skjer ved at offentlige organer fordeler rettigheter og byrder på vegne av fellesskapet. Tilliten til at dette systemet er godt organisert og velfungerende, er viktig. Forvaltningssystemet er derfor bygget opp med krav om demokratisk kontroll fra folkevalgte politikere. Videre stilles det strenge krav til hvordan beslutninger blir til. Dette skjer gjennom strenge og forutsigbare saksbehandlingsregler som blant annet sørger for partsrettigheter som innsyn, habilitet, begrunnelser, klagerett og eventuell rettslig prøving. Reglene er universelle og gjelder all utøvelse av offentlig myndighet, både der det offentlige opptrer som næringsutvikler og bedriftseier, og der det offentlige foretar alvorlige inngrep overfor enkeltpersoner, for eksempel innen barnevernet. Forståelsen og bruken av reglene i de konkrete sakene kan derfor være komplisert og krevende, spesielt når kryssende hensyn må avveies og det må foretas et faglig begrunnet skjønn.

I Eurojuris Norge har vi mange advokater med høy kompetanse på rettsforhold om utøvelse av forvaltningsmyndighet. Mange av våre advokater rådgir kommuner og andre offentlige organer. Andre bistår de private parter som enten vil orientere seg, vil søke om, eller har innsigelser til forvaltningens prosesser og beslutninger. Gjennom deres arbeid høstes erfaringer som deles i nettverket, og som benyttes til ytterligere å øke kvaliteten på våre tjenester. Vi håper tekstene skaper forståelse og kommer til nytte. Ved spørsmål til artiklene eller annet kan advokatene i Eurojuris Norge selvsagt kontaktes for mer informasjon.

God lesing!

Bjarte Røyrvik
Styreleder i Eurojuris Norge AS

Besøk vår hjemmeside
www.eurojuris.no

Utgivelsesdato: Mars 2018

	Side
Kommunalt selvstyre – får de kommunalt folkevalgte styre? Advokatene Roe Lauvås og Jan Henrik Høines	4
Politikeren som styremedlem Advokat (H) Sigrun Sagedahl	12
Det offentliges erstatningsansvar ved ugyldige forvaltningsvedtak Senioradvokat Marius Hvitmyhr	20
Partsbegrepet i forvaltningsretten Advokat Liv Shelby	26
Krav til ansettelse i offentlig sektor Advokat Thomas Benson	34
Rett til dekning av sakskostnader i forvaltningssaker og reglene om fri retts hjelp Advokatfullmektigene Anders Gustavsen og Christina M. Winsor	44
Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund	51

Kommunalt selvstyre – får de kommunalt folkevalgte styre?

Av advokatene Roe Lauvås og Jan Henrik Høines
roe.lauvaas@eurojuris.no og jhh@eurojuris.no

Advokat (H) Roe Lauvås er partner i Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund AS. Han arbeider hovedsakelig med barnevern, barnefordeling og generell og spesiell forvaltningsrett, spesielt i forhold til kommunesektor. I tillegg til lang praksis som advokat har Roe Lauvås erfaring som rådmann og lokalpolitiker. Han har møterett for Høyesterett.

Advokat Jan Henrik Høines er partner i Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund AS. Han arbeider hovedsakelig med familierett og forvaltningsrett, særlig i forhold til kommunesektoren og opplæringssektoren. Han har gitt ut bøkene «Retten til å trives på skolen» og «Elevvurdering i kunnskapsløftet». Han underviser også i forvaltningsrett for kommuner og høyskoler.

I. FORVALTNINGSSYSTEMET – LOKAL FORANKRING

I de senere år har den enkelte kommune fått større frihet til å organisere sin egen virksomhet. Formannskapslovene fra 1837 etablerte en kommunestruktur der disse ble instituert som styringsorgan lokalt. Formannskapsloven fastsatte regler for kommunens interne styringssystem og for saksbehandlingen i disse kommunale styringsorganene. Vi fikk dermed en lovregulering av hva som var kommunens ansvar, og hva som var statens ansvar, men der staten fortsatt regulerte hvordan kommunen skulle organisere seg både i formannskaps-/kommunelov og i særlover.

Det har vært en ønsket utvikling at makt skulle desentraliseres fra stat til kommune, og at den enkelte kommune skulle ha frihet til å kunne ta på seg oppgaver som ikke var regulert i ansvarsforholdet mellom stat og kommune. Allerede fra den første lovregulering og fram til i dag har det vært en oppfatning at den enkelte kommune skulle ha en viss form for selvstyre. Likevel har det vært en vedvarende kritikk fra lokalt hold

om at kommunene ikke har fått nødvendig frihet til å kunne styre seg selv. Alle har vel fått med seg diskusjonen om overføringer fra stat til kommune skal være frie eller bundne midler. Skal pengene overføres fra staten til fri disposisjon, eller skal overføringene være betinget av at de skal anvendes kun på skole, helsetjeneste eller andre bestemte tjenester?

Fra lovgivers side har det vært et overordnet ønske å få til beslutningsprosesser hvor avgjørelse blir tatt nærmest den som beslutningen berører. Derfor har kommunene fått ansvar for eksempel barnevern, grunnskole, sosialtjeneste og den primære helsetjenesten. Dette er de mest primære velferdstjenester hvor det åpent er en fordel at styringssystemet er lokalt. Derfor har kommunene fått ansvar for disse sentrale velferdstjenestene.

Som nasjon er det viktig at den enkelte innbygger opplever likhet for loven. Derfor har Stortinget gjennom særlov vedtatt rettigheter/plikter som den enkelte innbygger må innordne seg uavhengig

av hvilken kommune han/hun bor i. Dette betyr at kommunene gjennom lovgivningen får sterke begrensninger i sin utøvelse av tjenestene fordi Stortinget har vedtatt nasjonale standarder.

Likevel har det vært tillatt ulikhetstrekk, for eksempel innenfor sosiallovgivningen hvor det har vært opp til den enkelte kommune å fastsette eksakte standarder for ytelser fra sosialtjenesten. Staten har gått inn med veiledende

normer, men det har vært opp til den enkelte kommune å fastsette for eksempel størrelsen på sosiale ytelser. Generelt er det likevel slik at eleven i grunnskolen skal ha det samme opplæringstilbudet uansett hvor han/hun bor i landet. På samme måte har barnevernet i hver kommune de samme reglene å forholde seg til med hensyn til når barnevernet skal yte hjelp eller kreve omsorgsovertakelse av et barn.

Gjennom lovgivningen får kommunene sterke begrensninger i sin utøvelse av tjenestene fordi Stortinget har vedtatt nasjonale standarder.

2. ANSVARSFORDELING I KOMMUNENE

Vårt desentraliserte system, med et kommunalt forvaltningsnivå, har som formål å sikre at den enkelte kommune skal være en demokratisk arena hvor kommunen, i et folkevalgt system, skal være samfunnsutvikler, tjenesteyter og myndighetsutøver lokalt. Men virker systemet slik? Har de lokalt folkevalgte styringsredskap, eller må de bare bli «sandpåstrøere» i et byråkratisk system? La oss se litt på dette, og da spesielt med fokus på kommunen som myndighetsutøver og tjenesteyter:

Primærkommunens interne styringssystem er fastsatt i kommuneloven. Kommuneloven har grovt sett et todelingssystem som foretar en oppgavedeling mellom den kommunale forvaltning (kap. 4) og de folkevalgte (kap. 2).

Rådmann

Forvaltningssystemet ledes av en rådmann (administrasjonssjef). Rådmannen leder administrasjonen *«med de unntak som følger av lov, og innenfor de rammer kommunestyret fastsetter»*. Det er videre rådmannen som skal påse at de saker som legges fram for folkevalgte organer, er forsvarlig utredet, og at vedtak som blir gjort blir iverksatt i samsvar med det folkevalgte organs vedtak.

Rådmannen er i tillegg ansvarlig for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjoner, og at administrasjonen er gjenstand for en betryggende kontroll. I utgangspunktet er det derfor rådmannen som også er ansvarlig for at kommunen har et forsvarlig internt kontrollsystem virksomt.

Ordfører

Ordføreren har sine oppgaver og fullmakter fastsatt i kommunelovens § 9. Ordføreren leder møtene i kommunestyret og i formannskapet og har møte- og talerett i alle andre kommunale organer. Men ordføreren har i utgangspunktet ingen forslags- eller stemmerett utenom i de organene ordføreren selv er innvalgt i.

Ansvar internt i kommunen deles derfor mellom en administrasjon ledet av rådmann, og en folkevalgt del (politiske organer) som ledes av ordføreren og andre folkevalgte.

En viktig oppgave fastsatt i kommuneloven er det at ordføreren er *«rettslig representant for kommunen og underskriver på dennes vegne i alle tilfeller hvor myndigheten ikke er tildelt andre»*.

For å få en kommune til å være beslutningsdyktig i alle sine oppgaver, må kommunestyret delegerer til underordnede politiske organer eller til ansatte i kommunen.

3. MYNDIGHET TIL Å PÅVIRKE FORVALTNINGSAVGJØRELSE

Kommunene er pålagt å løse store oppgaver. For å få effektivitet i styringen av disse oppgavene, blir politikernes kanskje viktigste oppgave å vedta de overordnede rammer for kommunens utvikling og styring. Kommunestyret vedtar budsjett, kommuneplaner og andre mer overordnede styringsverktøy som den kommunale administrasjonen deretter må følge i sin virksomhet og i sine administrative vedtak.

For å få en kommune til å være beslutningsdyktig i alle sine oppgaver, må kommunestyret delegerer til underordnede politiske organer eller til ansatte i kommunen. Det ville være en umulighet om kommunestyret skulle bestemme det meste – derfor er det nødvendig å delegerer. Det er utarbeidet et utkast til normalreglement av KS som de fleste kommuner bruker som mal for kommunestyrets delegeringsvedtak. Normalreglementet bygger på erfaring og er således gjennomtenkt. Politikerne må imidlertid være klar over at delegeringsreglementet innebærer at politikere gir fra seg makt. Delegeringsvedtaket kan når som helst gjøres om og endres, men ikke kalles tilbake

med tilbakevirkende kraft. Vedtak avsagt av administrasjonen i henhold til delegering, blir derfor gyldige og endelige. Det er derfor viktig å være klar over hvilke konsekvenser delegering har:

Kommunelovens todelte system mellom forvaltning og folkevalgte innebærer spenninger i beslutningssystemet som har skapt mange utfordringer. Det er velkjent at politikere blir frustrerte når de opplever at de ikke har myndighet til å gripe inn i beslutninger som direkte berører innbyggerne, og som den folkevalgte er uenig i. Tilsvarende har nok mang en rådmann reagert på politikeres forsøk på inngripen i det rådmannen måtte oppfatte som rene forvaltningsmessige beslutninger som politikere ikke bør legge seg opp i. Rådmannen har tross alt et visst ansvar for at dennes administrasjon gjør vedtak som er i samsvar med de lover vedtaket må bygge på, inkludert de generelle bestemmelser om likebehandling, taushetsplikt og andre vilkår som ethvert vedtak skal legge til grunn.

Det synes å være en utbredt oppfatning at de folkevalgte ikke skal legge seg opp i forvaltningens ulike vedtak, men kun ta del i de mer

overordnede beslutninger som budsjett, kommuneplan og andre overordnede planer.

Aktive politikerne møter sine innbyggere ofte i det daglige og i hvert fall hvert fjerde år ved valg. De er representanter for befolkningen og vil derfor selvfølgelig ha et ord med i laget for å se til at innbyggerne blir skikkelig behandlet. I de senere år har det i relativt mange kommuner oppstått tilnærmet konflikt mellom folkevalgte og kommunens barnevern om barnevernet gjør jobben sin rett. Følgende spørsmålet har da oppstått: Hva kan politikerne legge seg borti? Barnevern er svært sensitivt og taushetsbelagt. Derfor kan ikke folkevalgte få innsyn slik at de kan få undersøkt sitt barnevern, blir det hevdet. Er det slik?

Kommuneloven har klare bestemmelser om hvorledes politiske organer har det avgjørende ordet i beslutningsprosesser og kan beslutte i enkeltsaker. Det var i en periode en tendens til at Stortinget i særlover fastsatte hvor i kommuneforvaltningen beslutninger skulle tas. Dette har imidlertid endret seg vesentlig slik at Stortinget i de senere år har tillagt kommunen selv å bestemme hvor i den kommunale forvaltningen vedtak skal fattes. I særlovene vises det nå til «kommunen» som beslutningstaker, og ikke som tidligere til konkrete særorganer i kommunen som ulike nemnder, f.eks. barnevernsnemnd, sosi-

alstyre og skolestyre. I nåværende barnevernlov er hovedregelen at leder for barnevernet er beslutningstaker i barnevernssaker.

For ikke å frata lokalpolitikerne ansvarsmulighet, gir loven imidlertid en åpning for at kommunen, som alternativ, kan opprette en barnevernsnemnd. Jeg kjenner imidlertid ikke til noen kommune som har valgt en slik løsning. Det er nå også fremmet forslag om å fjerne adgangen til å opprette barnevernsnemnd, slik at denne retten trolig faller bort.

Det er sikker rett at lokalpolitikerne har, og fortsatt skal ha, rett til å styre og å gripe inn i forvaltningens avgjørelser med generelle retningslinjer i samsvar med kommunestyrets kontroll- og tilsynsoppgave. Avgrensningen ligger kun i at politikerne må holde seg innenfor de regler som gjelder for forvaltningsorganet og for forvaltningsvedtaket.

Kommuneloven § 9 fastsetter at ordføreren er kommunens rettslige representant. Som kommunestyrets ordstyrer representerer han/hun kommunens høyeste myndighetsorgan utad innenfor de rammer kommunestyret selv fastsetter. Derfor er det naturlig at ordføreren er den som i alle rettslige sammenhenger representerer kommunen, slik tvisteloven § 2–5 og domstollosen § 191 fastsetter:

Kommuneloven § 9 fastsetter at ordføreren er kommunens rettslige representant.

Ordførerens myndighet i rettslige sammenhenger kan imidlertid bli begrenset dersom kommunestyret delegerer slik avgjørelsesmyndighet til andre. I en avgjørelse i Høyesterett i 2008 var dette tema.

Barnevernets leder i en kommune hadde besluttet å anke en barnevernssak. Kommunens ordfører var uenig i at barnevernets leder hadde fremmet anke, og spørsmålet kom da opp om hvem som kunne fremme anke – barnevernets administrative leder eller kommunens ordfører som etter kommuneloven § 9 er kommunens rettslige representant. Høyesterett kom til at barnevernets leder kunne beslutte anke selv om ordføreren var imot, men dette ble begrunnet i at barnevernets leder hadde fått delegert slik fullmakt fra kommunestyret i henhold til kommunens delegeringsreglement. Høyesterett påpeker i kjennelsen at dersom kommunestyret ikke ville at barnevernets leder skulle ha slik fullmakt, så kunne dette lett presiseres ved en endring av delegeringsreglementet. Det Høyesterett fastslår i denne avgjørelsen, er at det er kommunestyret ved ordfører som har beslutningsmyndighet til

å beslutte rettslig overprøving i barnevernssaker. Slik myndighet tilligger ikke barnevernets administrative leder uten at kommunestyret har gitt denne slik fullmakt, selv om det i barnevernsloven § 2-1 er fastsatt at «*hver kommune skal det være en administrasjon med en leder som har ansvar for oppgaver etter denne loven*».

4. MYNDIGHET TIL INNSYN OG TILSYN

Kommunestyret er kommunens øverste myndighet og har derfor frihet til å gjøre ethvert vedtak som ligger innenfor kommunens myndighetsområde. Kommunestyret kan uttale seg om alt kommunestyrets flertall måtte ønske, men kan selvsagt ikke gjøre vedtak som generelt ville være lovstridig.

Som nevnt ovenfor, har det hos noen oppstått den oppfatningen at kommunestyret som folkevalgt organ ikke kan gripe inn i forvaltningsområder som i særlov er tillagt et kommunalt forvaltningsorgan. Ovenfor nevnte jeg forholdet mellom ordfører og barnevernets leder om ankekompetanse. Representanter i Bergen bystyre ga oss et annet slikt eksempel i 2017.

Bergen bystyre vedtok i sitt møte 31.05.2017 å iverksette en ekstern gjennomgang av minimum fem enkeltsaker behandlet av barnevernet i Bergen. Vedtaket ble brakt inn til fylkesmannen for lovlighetskontroll blant annet ut fra en påstand om at bystyret ikke hadde myndighet til å fatte slike avgjørelser. Oppfatningen må ha vært at barnevernet er et særorgan i kommunen hvor barnevernloven medfører at bystyret (kommunestyret) ikke har myndighet til å gå inn i og etterprøve vedtak/behandling gjort av dette særorganet.

Fylkesmannen i Hordaland er imidlertid klar i sitt vedtak om hvordan loven her skal forstås. Fylkesmannen påpeker innledningsvis at ifølge kommuneloven § 6 er kommunestyret det øverste kommunale organ. Kommunestyret har da *«all kompetanse som er lagt til kommunen, og har ansvaret for kommunens samlede virksomhet»*. Som følge av dette har kommunestyret også det øverste tilsynet med den kommunale forvaltning. Fylkesmannen slår derfor fast at *«bystyrets vedtak om å gjennomgå enkeltsaker i barnevernet er lovlig»*.

Barnevern er vel det mest sensitive, og dermed taushetsbelagte, saksområdet kommunene har ansvar for. Likevel er det slik at kommunestyret som kommunens øverste organ har rett til konkret innsyn, også på dette saksområdet, selv om saken omhandler strengt taushetsbelagte opplysninger. De folkevalgte plikter imidlertid å vise vanlige forvaltningsrettslige hensyn, for eksempel til taushetsplikten. Dette innebærer at når kommunestyret får innsyn i taushetsbelagte opplysninger, så plikter de å lukke møtet. Dessuten bør man prøve å få til forsvarlige begrensninger i innsynet ved at dette vises kun for et valgt utvalg av kommunestyrerepresentantene, eller at det ordnes med andre løsninger for å spre taushetsbelagte opplysninger minst mulig. I ytterste fall har imidlertid kommunestyret rett

på alle opplysninger i en sak som blir tatt opp til behandling – taushetsbelagte eller ikke.

Det er meget vel kjent at Staten i mange sammenhenger utøver tilsyn og lovlighetskontroll av den kommunale virksomhet og kommunale vedtak. Dette er delvis regulert i kommuneloven, men i særlig grad i særlover.

Ikke fullt så kjent er det at kommunen selv har et egenansvar for å sikre god myndighetsutøvelse. Bestemmelser om dette er regulert i kommuneloven kapittel 12 og har som overskrift «Internt tilsyn og kontroll. Revisjon.»

At kommunen må ha revisjon til kontroll av den økonomiske forvaltningen i kommunen er velkjent. Etter hvert er befolkningen også blitt kjent med at den enkelte kommune plikter å ha et kontrollutvalg som på kommunestyrets vegne *«skal forestå det løpende tilsyn med den kommunale forvaltning»* slik kommuneloven § 77 lyder.

Den første bestemmelsen i kap. 12 – § 76 – fastslår at kommunestyret har det øverste tilsyn med den kommunale forvaltning og *«kan forlange enhver sak lagt fram for seg til orientering eller avgjørelse. De kan omgjøre vedtak av andre folkevalgte organer eller administrasjonen i samme utstrekning som disse kunne omgjøre vedtaket selv.»*

Denne bestemmelsen fastslår kanskje det viktigste i kommunelovgivningen, nemlig at kommunestyret som øverste vedtaksorgan har rett til innsyn og kontroll over hele den kommunale virksomheten. Dette overordnede tilsynsansvaret er selvstendig og ikke bare overlatt til kontrollutvalget. Det er imidlertid ikke det enkelte kommunestyremedlem som har rett på. Retten og ansvaret tilhører kommunestyret slik at det er kommunestyret som *«kan forlange»* slikt innsyn – ikke det enkelte kommunestyremedlemmet.

Kommunens eget tilsynsansvar er i de senere år kommet inn i særlovgivningen, trolig til innskjerpelse og påpekning av kommunestyrets eget ansvar for sitt tilsyn. Opplæringsloven og barnevernsloven er eksempler på forvaltningsområder som er pålagt særlig internkontroll knyttet til sine virksomheter, men fortsatt med kommunestyret som øverste tilsynsmyndighet.

Politikerne i kommunene har derfor myndighet gjennom kommunestyret til å påvirke og i ytterste fall instruere den kommunale forvaltningen i dens oppgaver. Kommunestyret har denne retten til maktutøvelse så langt annen lovgivning tillater det.

Politikerne har videre makt til å påvirke endring i kommunal administrativ praksis ved tilsyn via kontrollutvalget. Politikerne har også makt til å styre den kommunale forvaltning ved kommunestyrets delegeringsvedtak.

Politikerne i kommunene har derfor fortsatt stor makt dersom de vil bruke den.

Politikeren som styremedlem

Av advokat (H) Sigrun Sagedahl
sigrun.sagedahl@projure.no

Advokat (H) Sigrun Sagedahl er partner i Projure Advokatfirma DA i Stavanger og arbeider hovedsakelig med arbeidsrettslig rådgivning til større firma.

Mange politikere får verv som styremedlem i aksjeselskaper som er helt eller delvis offentlig eid. La meg slå det fast med en gang: Det er mange svært dyktige politikere! Det har jeg erfart både som «medstyremedlem» og som rådgiver til selskaper der politikere sitter i styret. Samtidig er rollen som politiker ganske ulik rollen som styremedlem. Spillereglene er ikke de samme. Dette har i enkelte tilfeller kludret det til, og i alle fall i etterpåklokskaps lys kan man reise spørsmål ved om politikeren var seg bevisst ulikheten.

I denne artikkelen deler jeg noen refleksjoner jeg har gjort meg etter å ha blitt utfordret til å holde et foredrag for et folkevalgt organ, hvor det var mange politikere med styreverv, eller som kunne være aktuelle for styreverv.

Dette er ikke en typisk juridisk artikkel om aksje-lovgivningen. Den handler riktignok litt om det, men snarere om alt annet. Først og fremst vil jeg understreke at spillereglene som styremedlem er helt andre enn de politiske spillereglene.

I. ER STYREVERVET FORENLIG MED DIN POLITIKERROLLE? BØR DU LA VÆRE?

Det man er opptatt av og engasjert i, vil man gjerne påvirke. Det kan være naturlig å ønske seg styreverv som ligger nær opp til saker du er mest politisk opptatt av, og kanskje har du størst kompetanse her også.

Men før du påtar deg et styreverv, bør du likevel

tenke nøye gjennom om vervet kan gjøre deg som politiker inhabil på en uønsket måte. Det følger av forvaltningsloven § 6 at den som er part i saken, vil være inhabil, dvs. en politiker som er part, kan ikke stemme i saken i kommunestyret. Hvis et aksjeselskap er part, vil selskapets styremedlemmer også automatisk være inhabile. Et styreverv kan derfor gjøre en politiker inhabil i viktige saker. Forvaltningsloven § 6 annet ledd går enda lengre og fastsetter en skjønnsmessig regel om at «særegne forhold» «som er egnet til å svekke tilliten til hans upartiskhet», kan gi grunnlag for inhabilitet. Er du innforstått med dette? Hvis ikke bør du kanskje takke nei til styrevervet.

2. HVEM REPRERENTERER DU SOM STYREMEDLEM?

Å være styremedlem er et personlig verv. Det adskiller seg fra rollen som politiker hvor du representerer ditt parti og arbeider mot særpolitiske mål. Hvis du er kommunepolitiker og får styreverv i et selskap som eies av flere kommuner, så representerer du i utgangspunktet heller ikke «din» kommune som én av flere eiere.

Når du er styremedlem i et AS, representerer du først og fremst «selskapsinteressen». Vi har ingen legaldefinisjon av begrepet «selskapsinteressen», men vi har mange ulike lovbestemmelser som sammen med andre rettskilder gjør det klart at et styremedlem må ha mer i tankene enn bare

«sin» kommune som én av flere eiere, eller sitt parti eller sin særinteresse.

Styremedlemmer har etter aksjeloven (§ 6-28) plikt til å påse at ikke noen aksjeeiere får en urimelig fordel på andre aksjeeieres bekostning, og styremedlemmer må ikke akseptere en beslutning fra generalforsamlingen som strider mot lov eller selskapets vedtekter. Når det er sagt, er det likevel tillatt – hvis man mener det er til det beste for selskapet – å bruke aksje-lovgivningens systematikk for å få flertall for en

beslutning som «egen kommune» ønsker.

De ansatte representerer også en del av «selskapsinteressen» som må tas med i betraktning. Det samme gjør selskapets kreditorer og andre samarbeidspartnere. Et styremedlem kan f.eks. ikke gå med på å gjennomføre et vedtak fattet av generalforsamlingen, hvis vedtaket er i strid med lovregler som verner kreditorer (f.eks. forfordeling eller drift på kreditorers regning). Selskapets samfunnsrolle er også et hensyn som i visse tilfeller kan være relevant.

Før du påtar deg et styreverv, bør du tenke nøye gjennom om vervet kan gjøre deg som politiker inhabil på en uønsket måte.

Av og til vil alle selskapsinteresser trekke i samme retning, men det vil ikke sjelden være slik at det kan være motstridende interesser, som må avveies mot hverandre. Det kan være mange vanskelige juridiske sider i slike vurderinger, også forretningsmessige. Søk råd ved behov!

3. ROLLEFORDELING MELLOM EIER OG STYRET

Når en kommune eier et aksjeselskap hundre prosent, kan det være fristende for politikerne i kommunen å forsøke å «styre» eller instruere styret og ledelsen i det selskapet som kommunen tross alt eier. Men i kommunestyret kan man verken instruere styret eller ta selskapsbeslutninger direkte. Styring kan kun skje gjennom

- å etablere vedtekter for aksjeselskapet som angir formålet og derved rammen for selskapet og styrets fullmakt
- gjennom å utpeke styremedlemmer
- gjennom beslutninger på generalforsamlingen innen aksjelovens ramme.

Kommunestyret kan derfor ikke vedta hva et styremedlem skal stemme for i en styresak, og det kan heller ikke styremedlemmets parti.

Kun på generalforsamlingen kan kommunen utøve sin instruksjonsrett innenfor aksjelovens grenser; alternativt stemme for utskifting av et styremedlem man er misfornøyd med. Der loven ikke setter grenser for når flertallet på en generalforsamling kan skifte ut et styremedlem, kan imidlertid både aksjonæravtaler og politiske samarbeidsavtaler forplikte den som stemmer på generalforsamlingen, men da på avtalerettslig grunnlag.

Informasjon mellom eier og selskap skal primært skje via generalforsamlingen. Men i tillegg er det ganske vanlig med mer uformelle «eiermøter» der styret og administrasjonen møter representanter fra eierkommune(r) både for å gi informasjon og for å få føringer. Det er da viktig å være klar over at eier ikke kan ta noen gyldig beslutning eller instruere styret i slike møter. Har man slike eiermøter, og det er flere eiere, må man dessuten passe på at alle behandles likt.

Det er også vanlig at kommuner fastsetter eierskapsmeldinger som gir generelle føringer for hvordan selskaper ønskes forvaltet. Slike meldinger gir føringer, men binder ikke styret formelt.

Styret er i utgangspunktet heller ikke formelt bundet av en aksjonæravtale, da selskapet som sådan ikke er part i avtalen. En aksjonæravtale forplikter i prinsippet heller ikke generalforsamlingen, og stemmegivning i strid med en aksjonæravtale, gir i utgangspunktet ikke en ugyldig selskapsbeslutning.

Aksjonærene kan likevel bli ansvarlige på avtalerettslig grunnlag. Det kan imidlertid ikke utelukkes at en selskapsbeslutning fattet av styret eller generalforsamlingen, og som er i strid med en aksjonæravtale, i konkrete tilfeller kan være ugyldig i medhold av aksjeloven § 6-28 om misbruk av posisjon i selskapet. Det kan bli spørsmål om en beslutning gir noen aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på andre aksjeeieres eller selskapets bekostning.

Styremedlemmer må heller ikke etterkomme beslutninger fra generalforsamlingen som strider mot lov eller mot selskapets vedtekter. Her har styremedlemmer en viktig kontrollrolle overfor eier.

Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse (NUES) har utarbeidet anbefalte retningslinjer for rollefordeling mellom eier, styret og

daglig ledelse. Disse er primært beregnet på børsnoterte selskaper, og er *bør*-regler og ikke *skal*-regler. De kan gi veiledning også i andre sammenhenger, men er ikke direkte forpliktende. KS har også utarbeidet anbefaling for «eierstyring og selskapsledelse» for offentlig eide selskaper.

4. OPPGAVER OG RAMMER FOR STYRET / DET ENKELTE STYREMEDLEMMET

Aksjelovens kap. 6 gir styret dels en forvaltningsrolle og dels en tilsynsrolle med daglig ledelse. Styrets rolle er kompleks og krever samlet mye kompetanse. Styret skal dels sørge for de strategiske planene, sørge for forsvarlig organisering, i nødvendig grad sørge for planer og budsjetter, fastsette retningslinjer for virksomheten og påse at virksomhet, regnskap og formuesforvaltning er under kontroll. I tillegg skal styret føre tilsyn med daglig ledelse, i en slik grad at man skal kunne avdekke når noe bærer galt av sted.

På den ene siden må styremedlemmer forholde seg til komplisert og litt strikt lovgivning, til regnskap og finans, og samtidig kunne ta forretningsstrategiske beslutninger som noen ganger blir som å se inn i en spåkule.

Jo, man må kunne en del om lover og regler, men man må også forstå driften.

Styremedlemmer må heller ikke etterkomme beslutninger fra generalforsamlingen som strider mot lov eller mot selskapets vedtekter. Her har styremedlemmer en viktig kontrollrolle overfor eier.

Som Spetalen uttalte i en artikkel i DN:

«Det viktigste i styret er å forstå verdiskapningen og å forstå tallene. Hvis du ikke skjønner detaljene i verdiskapningen kan du heller ikke ta de store beslutningene.»

Det du må spørre deg selv om, er om du har nok informasjon og forståelse for hva selskapet tjener penger på, og hva selskapet ikke får til. Hvor stor er risikoen som tas i selskapet, og har man tilstrekkelig kapital for en slik risiko? Har styret (og du) tilstrekkelig innsikt i bransjen og forretningsområdet? Inneholder regnskaps- og driftsrapporter det man har behov for av informasjon for å kunne ta beslutninger?

Mine viktigste refleksjoner er:

Still spørsmål og be om dokumentasjon! Hvis du ikke tør utfordre når du lurer der alle andre er enig, så bør du ikke påta deg styreverv.

Har du ikke vilje til å legge inn arbeidsinnsats utover å møte på styremøtene, så bør du ikke påta deg styreverv.

På grunn av den omfattende rollen og ansvaret, har styremedlemmer krav på å få behandlet saker de ønsker i styret (aksjeloven § 6-20), og et styremedlem kan også kreve å få fremlagt dokumentasjon og utredninger.

Still spørsmål og be om dokumentasjon! Hvis du ikke tør utfordre når du lurer der alle andre er enig, så bør du ikke påta deg styreverv.

Har du ikke vilje til å legge inn arbeidsinnsats utover å møte på styremøtene, så bør du ikke påta deg styreverv

Husk også at den ytre rammen for selskapets virksomhet, og derved rammen for styremedlemmers fullmakt, er definert gjennom selskapets formål. Styret kan ikke gå inn på forretningsområder utenfor selskapets formål. Derfor må alle styremedlemmer kjenne vedtektene godt.

Selve poenget med et aksjeselskap er at det skal være tillatt å ta forretningsmessig risiko uten at eier eller styret blir ansvarlig. For å begrense risikoen for de som har en selskapsinteresse (eks kontraktspartner / kreditor, ansatt, eier osv.), stiller aksjelovgivningen strenge regler for alt som har med penger/aktiva inn og ut av selskapet. Styret har en svært streng plikt til å påse at all samhandling mellom selskap og aksjonær går korrekt for seg, og man må enten ha kompetanse i styret eller innhente juridiske råd om slike forhold.

Informasjon til det offentlige, inkludert regnskap, må være riktig. Styret må sørge for at man minst én gang i året har et møte med revisor uten ledelsen til stede. Det må foreligge betryggende rutiner for å avklare fullmaktsforhold, forhindre utroskap eller annen illojalitet i selskapet.

I sin anbefaling om eierstyring har KS satt opp en rekke kompetansekrav til et styremedlem. Det er viktig at styrets medlemmer har ulike kompetanser som til sammen dekker de nødvendige behov. Er du et nytt styremedlem, bør du sjekke ut hvilken kompetanse de øvrige styremedlemmene har.

Jeg nøyer meg med å vise til denne linken:

<http://www.ks.no/fagomrader/samfunn-og-demokrati/lokaldemokrati-og-folkevalgt/egenkontroll-og-eierskap/anbefalinger-om-eierstyring-selskapsledelse-og-kontroll/>

5. ANDRE OFFENTLIGRETTSLIGE KRAV

Styret må også sørge for at det foreligger rutiner for å sikre at selskapet overholder andre offentligrettslige plikter i henhold til skatt, korrupsjon, offentlig anskaffelse, ulovlig konkurranse og HMS/arbeidsmiljølovgivning. Relativt nye krav finner vi i nye regler om personvern (GDPR som trer i kraft fra mai 2018), minstelønnordninger i enkelte bransjer (allmenngjøring og likebehandling ved innleie) og krav om varslingsrutiner. Det vil også være mange andre bransjespesifikke krav som et styremedlem må sette seg inn i.

6. OFFENTLIGHETSLOV OG FORVALTNINGSLOV

Styremedlemmer i selskaper som er helt eller delvis offentlig eid, må også ha kjennskap til og avklare om selskapet er omfattet av forvaltningsloven og offentlighetsloven. Disse lovene fastsetter særskilte saksbehandlingsregler og innsynsrett.

Offentlighetsloven

Formålet med loven er hovedsakelig å styrke informasjons- og ytringsfrihet, demokratisk deltakelse, rettsikkerhet for den enkelte, tillit til det offentlige og kontroll fra allmennheten. Et selskap som omfattes av loven, må som utgangspunkt føre journal over postinngang og -utgang, og gi innsyn i dokumenter til den som måtte ønske det. Det er en del unntak fra dette, hvor de viktigste er unntaket for interne dokumenter og for forhold som det er lovpålagt taushetsplikt om.

Et selskap er omfattet av offentlighetsloven hvis en stat, fylkeskommune eller kommune har en direkte eller indirekte **eierandel som gir mer enn halvparten av stemmene i øverste organ** (generalforsamlingen i aksjeselskap). Hvis to ulike

kommuner sammen eier en så stor andel, så omfattes f.eks. selskapet av loven.

Et selskap er likevel ikke omfattet av offentlig-hetsloven hvis det driver næring i direkte konkurranse med og på samme vilkår som private. Styret må avklare om et selskap er omfattet.

Det kan være vanskelig å trekke skillet mellom de selskapene som er omfattet av offentlighetsloven, og de som ikke er det, og som styremedlem bør du sørge for at dette er avklart. I et selskap som er omfattet av offentlighetsloven, vil styrets vedtak være offentlig tilgjengelig. I et selskap som ikke omfattes av offentlighetsloven, vil spørsmålet om taushetsplikt langt på vei kunne reguleres av styret selv, eventuelt i en styreinstruks.

NHO har fremmet følgende forslag til taushetsplikt i sitt forslag til styreinstruks:

«Styret og ledelsens medlemmer har ubetinget taushetsplikt med hensyn til det som kommer opp på styremøtene, kun med unntak av hva som på styremøtet uttrykkelig anses som beregnet på offentliggjørelse.»

En så vidtomfattende taushetsplikt er imidlertid kritisert i juridisk teori, og etter mitt syn kan den i enkelte tilfeller være i strid med ytringsfriheten. Et styremedlem må opptre varsomt og forsvarlig og grundig undersøke dette spørsmålet før han/hun eventuelt uttaler seg offentlig.

Forvaltningsloven

Ofte vil det være slik at et selskap som omfattes av offentlighetsloven, også må følge forvaltningsloven, men de to lovene har noe ulike definisjoner på virkeområde som kan lede til det motsatte. Det avgjørende etter forvaltningsloven er om selskapet kan anses som et «forvaltningsorgan», at det utøver forvaltningsmyndighet. Et offentlig eid aksjeselskap regnes som forvaltningsorgan i saker hvor det eventuelt treffer «enkeltvedtak» eller utferdiger forskrift.

Styremedlemmer bør få avklart om selskapet er bundet av forvaltningsloven, eventuelt i hvilke tilfeller.

7. STYREMEDLEMMERS ERSTATNINGS-ANSVAR

Hvis styret forsømmer sitt ansvar, kan konsekvensen bli personlig erstatningsansvar for det enkelte styremedlemmet. Dette følger både av aksjelovens kap. 17 og av det ulovfestede erstatningsansvaret. Hvert medlem blir vurdert individuelt utfra sine egne handlinger og hva vedkommende har stemt for.

Man kan bli ansvarlig for tap man påfører selskapet eller andre. Nødvendig arbeidsinnsats, honorar som styremedlem og risiko for ansvar står ikke alltid i forhold til hverandre.

Det kreves at styremedlemmet har opptrådt uaktsomhet, og at selskapet eller andre har blitt påført et økonomisk tap på grunn av denne uaktsomheten. Uaktsomhet kan gjelde både handlinger og unnlatelse av handlinger. Det er lettere å statuere ansvar nå enn før ettersom handlingsreglene for styret har blitt mer konkrete og det er flere «knagger» å henge ansvaret på. Generelt kan man si at brudd på konkrete regler i aksjelovgivning eller regler til beskyttelse av kreditorer langt oftere vil føre til ansvar enn om man tar en forretningsmessig litt for stor risiko.

Skal man gå mer vitenskapelig til verks, så er det en objektiv og en subjektiv side av uaktsomhetsbegrepet. Den objektive er at man har overtrådt en handlingsnorm (for eksempel i aksjeloven), dvs. en handling utover det å ta en forretningsmessig akseptabel risiko. Den subjektive delen går på at styremedlemmet må eller burde ha skjønnet at handlingen var uforsvarlig.

I rettspraksis ser man ofte at drøftelsen konsentreres om følgende punkter:

- Hva var skadepotensialet ved en handling? Var det påregnelig at selskapet eller andre kunne bli skadelidende?
- Den potensielle skadens størrelse – jo større, jo økt sjanse for ansvar.
- Hva var handlingsalternativene? Kunne skaden vært unngått?
- Hva ville alternativ handlingsmåte ha kostet?
- Hvor god tid hadde man til å vurdere beslutningen?
- Rolleforventningen til den som ansvar gjøres gjeldende ovenfor.
- Hensynet til prevensjon, dvs. at styremedlemmer i andre saker ikke skal gjøre tilsvarende, og til reparasjon, dvs. at de som er påført skade, skal få gjenopprettelse.

Den som krever erstatning, står fritt med hensyn til hvem man vil rette kravet mot. Ofte vil et krav rettes mot styreleder, og/eller den personen som faktisk har midler å betale med. Som styremedlem er det derfor viktig å påse at styrereferatet reflekterer styremøtets innhold. Mange styrereferater og vedtak kan være både uklare og ufullstendige. Det er viktig at beslutningsgrunnlag og vurderinger fremkommer. Et styremedlem som har stemt mot et vedtak, bør også påse at dette fremgår av vedtaket.

Antallet styreansvarssaker har økt betydelig de siste årene, og i nesten halvparten av sakene har styremedlemmer blitt dømt som ansvarlige. Jeg anbefaler på det sterkeste at det tegnes forsikring for styreansvaret!

Så hvorfor påta seg styreverv? Det er fantastisk spennende og lærerikt og mange har mye å bidra med. Men det krever innsats.

Så hvorfor påta seg styreverv?
Det er fantastisk spennende og lærerikt og mange har mye å bidra med. Men det krever innsats.

Det offentlige erstatningsansvar ved ugyldige forvaltningsvedtak

Av senioradvokat Marius Hvitmyhr
mhvitmyhr@eurojuris.no

Marius Hvitmyhr er senioradvokat i Svensson Nøkleby Advokatfirma i Drammen. Han bistår blant annet med saker som gjelder fast eiendom, forvaltningsrett og erstatningsrett, og han prosederer jevnlig saker for domstolene innenfor disse fagområdene.

1. INNLEDNING

Offentlig myndighet utøves ved at forvaltningsorganer for stat og kommune fatter forvaltningsvedtak. Dersom vedtaket lider av feil, kan det bli kjent ugyldig. Dette kan få store økonomiske konsekvenser for en privat part.

Den private parten som har innrettet seg etter et begunstigende vedtak (dvs. tillatelser, godkjenning, bevilgninger mv.), kan ha investert store beløp i den tro at vedtaket var gyldig. En tiltakshaver som har fått byggetillatelse, har kanskje startet byggingen i henhold til tillatelsen. Tyngende vedtak som den private parten innretter seg etter, kan også få økonomiske konsekvenser.

Dersom et vedtak er ugyldig, er spørsmålet om den som har innrettet seg etter vedtaket, kan kreve erstatning for tapet man har lidt. Ugyldighet er ikke i seg selv tilstrekkelig for å tilkjenne erstatning. Som ellers i erstatningsretten, må det påvises et ansvarsgrunnlag, et økonomisk tap og årsakssammenheng mellom disse.

Det er ansvarsgrunnlaget som skal omtales nærmere her. Nærmere bestemt er spørsmålet hvilke ansvarsregler som gjelder når forvaltningsorganer begår saksbehandlingsfeil, eller tar feil med hensyn til hvor langt deres myndighet rekker (ulovhjemlet myndighetsutøvelse).

2. SUBJEKTIVT ELLER OBJEKTIVT ERSTATNINGSANSVAR

Den alminnelige regelen i norsk rett er at det kreves skyld for å pålegge erstatningsplikt, dvs. at den som har voldt skaden, kunne og burde handlet annerledes. Etter skadeserstatningsloven § 2-1 er arbeidsgiver erstatningsansvarlig for skader som ansatte har voldt forsettlig og uaktsomt. Bestemmelsen gjelder også for offentlig virksomhet, jf. skadeserstatningsloven § 2-1 annet ledd. Arbeidsgiveransvaret omfatter ikke bare administrativt ansatte, men også innehavere av politiske verv, f.eks. kommunestyrerepresentanter eller andre verv i faste utvalg i kommunen.

Arbeidsgiveransvaret er den alminnelige hovedregelen også når det gjelder krav om erstatning overfor det offentlige.

Spørsmålet er om det gjelder et objektivt ansvar i de tilfeller hvor forvaltningen har gått utover sin myndighet, dvs. truffet et vedtak som ikke har hjemmel i loven. Objektivt ansvar innebærer at det ikke stilles krav om uaktsomhet. Dette innebærer i så fall at erstatning kan kreves uten at det offentlige er å bebreide for det ugyldige vedtaket.

I Vangen Eiendom-saken slår Høyesterett uttrykkelig fast at det ikke gjelder noen generell regel om objektivt ansvar for ulovhjemlet myndighetsutøvelse (Rt. 2010 s. 291). Det må

dermed anses som avklart at det offentlige ikke uten videre er objektivt ansvarlig for ulovhjemlet myndighetsutøvelse. Høyesterett avviser ikke at det på enkelte områder likevel er grunnlag for en slik ansvarsregel. Det er imidlertid det objektive ansvaret som er unntaket, og som krever en særskilt begrunnelse.

Spørsmålet er da på hvilke områder det gjelder en regel om rent objektivt erstatningsansvar, dvs. ansvar uten krav til skyld.

Høyesterett gir ikke noe generelt svar på dette. Rettspraksis trekker i retning av at det kan være grunnlag for objektivt ansvar i situasjoner hvor vedtaket har et pønalt, dvs. strafferettslig, preg, eller ved alvorlige inngrep i den personlige integriteten.

Som konkrete eksempler kan det trekkes frem Rt. 2005 s. 1112, som gjaldt urettmessig avslag på søknad om fornyet advokatbevilling, og Rt. 1987

Arbeidsgiveransvaret er den alminnelige hovedregelen også når det gjelder krav om erstatning overfor det offentlige.

s. 1495, som gjaldt ulovhjemlet tvangsinnleggelse og tilbakeholdelse ved Reitgjerdet psykiatriske sykehus.

I advokatbevilling-saken ble advokatens bevilling tilbakekalt på grunn av formalovertredelser. Ny søknad om advokatbevilling etter at forholdene var brakt i orden, ble avslått. Høyesterett kom til at advokatbevillingsnemden ikke hadde hjemmel til å oppstille karantenetid ved behandlingen av ny søknad. Advokaten hadde altså et rettskrav på fornyet advokatbevilling. Om ansvarsgrunnlaget uttales det:

«Nærværende sak dreier seg om en uhjemlet myndighetsutøvelse som fratok A hans mulighet for å utøve sitt yrke, og der avslaget - som tidligere nevnt - hadde et pønalt preg. I et slikt tilfelle mener jeg at staten må ha et objektivt ansvar».

I Reitgjerdet-saken ble pasienten tilkjent erstatning på objektivt grunnlag for ulovhjemlet tvangsinnleggelse og tilbakeholdelse. Det ble i dommen uttalt at

«tvangsmessig tilbakeholdelse i psykiatrisk sykehus er et særdeles vidtgående inngrep i den enkeltes mest vesentlige rettsgoder. Etter min mening må iallfall utgangspunktet og hovedregelen være at når

et slikt inngrep er blitt iverksatt uten at lovens vilkår forelår, må det medføre et objektivt erstatningsansvar overfor den som ble utsatt for inngrepet».

Det er altså i de mer alvorlige inngrepene overfor private parter at det kan være grunnlag for objektivt ansvar. Rettspraksis gir ikke noe generelt svar på når det ilegges objektivt ansvar. Det er gode grunner for objektivt erstatningsansvar der vedtaket har et strafferettslig preg eller vedtaket griper inn i den personlige friheten. Det må etter dette foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, hvor vedtakets karakter og betydning er tungtveiende momenter.

3. UNNSKYLDELIG RETTSVILLFARELSE

I de aller fleste tilfeller er den private parten altså henvist til å bygge sitt erstatningskrav på at den som har handlet på vegne av det offentlige, har opptrådt uaktsomt. Etter skadeserstatningsloven § 2-1 skal det da tas hensyn til «om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt».

Den private parten kan som det klare utgangspunkt forvente at forvaltningsorganer som utøver offentlig myndighet, tolker loven riktig. Feil lovforståelse er derfor i seg selv et holdepunkt

for ansvar, med mindre lovforståelsen fremstår som forsvarlig. Hovedregelen er derfor at rettsvillfarelse ikke fritar det offentlige for erstatningsplikt. Likevel finnes det flere høyesterettsdommer hvor det offentlige frifinnes som følge av unnskyldelig rettsvillfarelse.

Dersom det finnes to tolkningsalternativer som begge er faglig forsvarlige, dvs. med rettskilder som trekker i begge retninger, vil det være vanskelig å hevde at forvaltningen har opptrådt uaktsomt. Det er imidlertid grunn til å understreke at det offentliges ansvar for rettsvillfarelse er strengt, noe Høyesterett uttaler i Vangen Eiendom-saken. Her hadde en kommune avslått en søknad om bruksendring.

Vedtaket ble i ettertid kjent ugyldig som følge av manglende lovhome. Høyesterett kom likevel til at kommunens lovforståelse var forsvarlig og frifant kommunen for erstatningskravet.

Det må derfor foretas en konkret vurdering av det offentliges aktsomhet, hvor det avgjørende er om forvaltningsorganets lovforståelse kan sies å være forsvarlig. Her gjelder det en streng norm, og det skal mye til før det offentlige frifinnes på dette grunnlaget.

Feil lovforståelse er i seg selv et holdepunkt for ansvar, med mindre lovforståelsen fremstår som forsvarlig.

4. ANSVAR FOR SAKSBEHANDLINGSFEIL

Saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven og i de enkelte særlovene skal sikre grunnleggende forvaltningsrettslige prinsipper som blant annet åpenhet, kontradiksjon (det at partene i en forvaltningssak skal gjøres kjent med sakens faktiske og rettslige side og gis anledning til å uttale seg) og plikten til å sørge for at saken blir fullstendig opplyst. Formålet med saksbehandlingsreglene er å sikre at vedtaket får et riktig innhold.

Dersom forvaltningsorganet ikke overholder gjeldende saksbehandlingsregler, kan dette medføre at vedtaket blir kjent ugyldig dersom det er grunn til å tro at feilen kan ha virket inn på vedtakets innhold, jf. forvaltningsloven § 41.

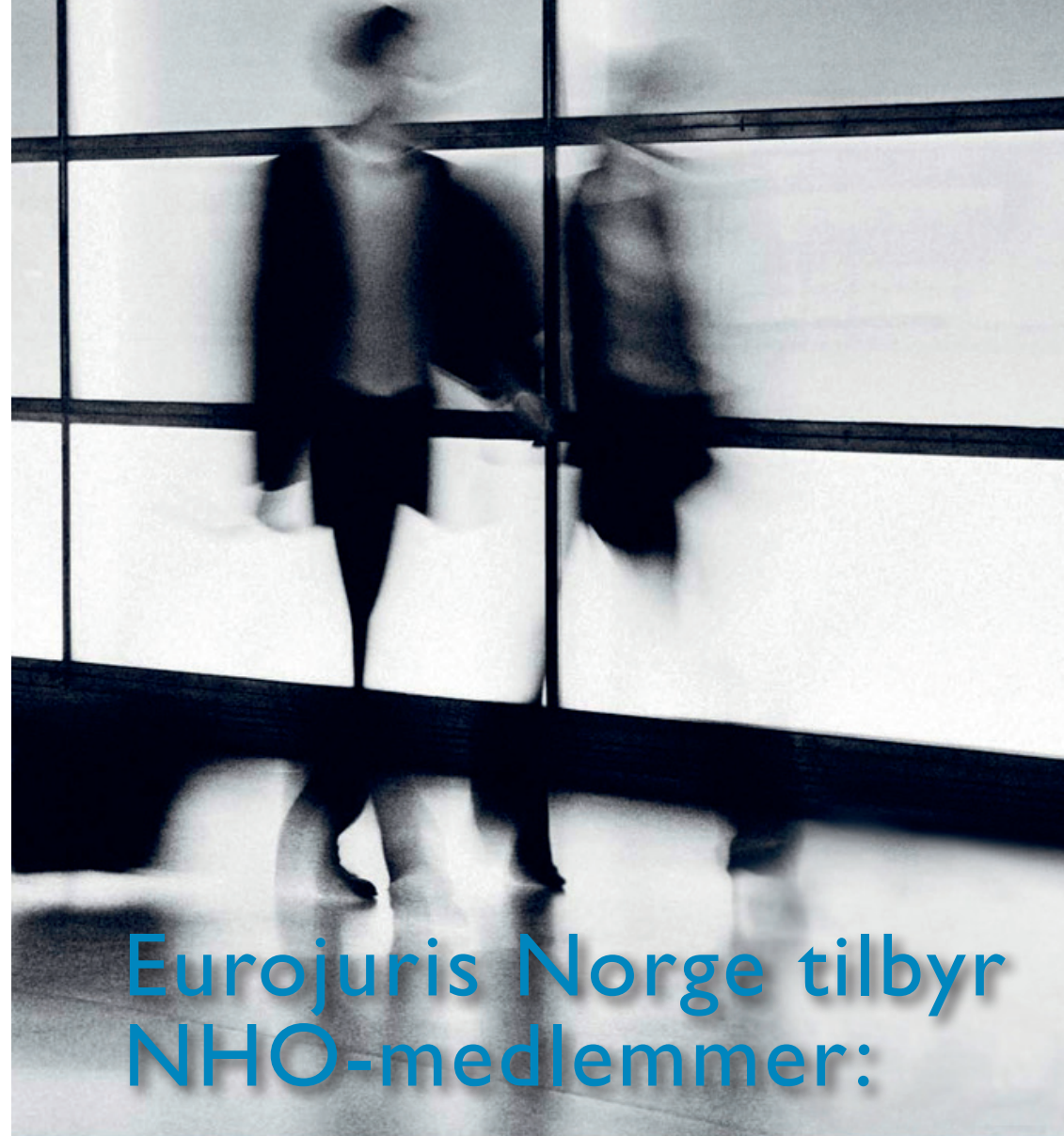
Det kan kreves erstatning dersom et vedtak kjønnnes ugyldig som følge av saksbehandlingsfeil. Spørsmålet er da om det kreves uaktsomhet, eller om ansvaret her er objektivt. Den rettspraksis som foreligger, gir ikke noe entydig svar på dette spørsmålet. Vanligvis drøftes det om det foreligger en saksbehandlingsfeil, og om dette har medført tap for den private parten.

Dette kan trekke i retning av et objektivt ansvar, men rettstilstanden her må nok anses som uklar.

Videre er det et åpent spørsmål om det offentlige kan påberope seg unnskyldelig rettsvillfarelse når det begås saksbehandlingsfeil.

I en dom fra Kongsberg og Eiker tingrett fra 2017 konkluderer tingretten med at det ikke er grunnlag for objektivt erstatningsansvar ved saksbehandlingsfeil i reguleringssaker. Retten vurderer videre om saksbehandlingsfeilene som ble begått, var unnskyldelige. Retten legger altså til grunn at unnskyldelig rettsvillfarelse kan være frifinnelsesgrunn også ved saksbehandlingsfeil. I denne konkrete saken kom retten til at kommunens saksbehandlingsfeil ikke var unnskyldelig, og dermed uaktsom. Dommen er ikke påanket av kommunen, og den er derfor rettskraftig.

Saksbehandlingsreglene skal sikre at vedtak blir til på forsvarlig vis. Dersom saksbehandlingsreglene ikke overholdes, kan man langt på vei slutte at saksbehandlingen ikke har vært forsvarlig, og dermed også uaktsom. Ansvaret for saksbehandlingsfeil må derfor anses som strengt. Om ansvaret for det offentlige er objektivt eller subjektivt, har fortsatt ikke kommet på spissen for Høyesterett. Spørsmålet har derfor ikke fått sin endelige avklaring.

Eurojuris Norge tilbyr NHO-medlemmer:

- Advokattjenester av høy kvalitet
- En times gratis førstekonsultasjon
- 15 % rabatt på gjeldende priser
- Topp prioritet og 24 timers responstid
- Eget NHO-telefonnummer – 800 32 500

Partsbegrepet i forvaltningsretten

Av advokat Liv Shelby
liv.shelby@projure.no

Liv Shelby er advokat i Projure Advokatfirma i Stavanger og er med i faggruppen for bygg og anlegg. Hun bistår også med generell kontraktsrett, anskaffelsesrett og forvaltningsrett, og hun håndterer barnevernsaker for offentlige klienter.

I. KORT OM FORVALTNINGSRETTE

Statens funksjoner deles normalt i tre: lovgivende, dømmende og utøvende. Den utøvende makt er hjemlet i Grunnloven § 3, som gir Kongen, det vil si Regjeringen, det overordnede ansvar for all utøvende makt. Forvaltningsapparatet er betegnelsen på de offentlige virksomheter eller organer som treffer avgjørelser på det offentliges vegne. Avgjørelsene som treffes, har sitt legitimsjonsgrunnlag i lov, forskrift eller organisatorisk beslutning (såkalt delegeringsvedtak).

Vi skiller mellom intern forvaltningsadministrasjon og forvaltningsvirksomhet rettet mot borgerne. Intern administrasjon handler om organiseringen av forvaltningens egen virksomhet, og behandling av saker som ikke skal kunne ut i noen form for vedtak som berører enkeltborgers rettsstilling. Dette kan for eksempel være organisering og ledelse av ulike velferdstilbud, utrednings- og planarbeid, og bestemmelser om forholdet mellom ulike forvaltningsorganer. Utgangspunktet er at Regjeringen bestemmer hvordan departementene og underordnede statlige organer skal organiseres, herunder saksområdet og kompetansen for den enkelte avdelingen eller det enkelte forvaltningsorganet.

Forvaltningsvirksomhet rettet direkte mot borgerne kan være ordinær privatrettslig virksomhet eller offentlig myndighetsutøvelse.

I førstnevnte tilfelle opptrer forvaltningen som et ordinært privatrettslig subjekt, og påtar seg forpliktelser og utøver eierrådighet på samme måte som private rettssubjekter.

Myndighetsutøvelse er når forvaltningen opptrer som styringsorgan og ensidig treffer beslutninger som er generelt eller konkret bestemmende for rettigheter eller plikter til private personer; jf. forvaltningsloven § 2. Borgerne tvinges til å gjøre, tåle eller unnlate å gjøre noe når det offentlige bruker sin myndighet på denne måten.

Når det offentlige griper inn i borgernes fysiske eller rettslige frihet, stilles det krav til rettsgrunnlaget for inngrepet, og hvordan slikt vedtak blir til. Sentrale spørsmål i denne sammenheng er hvem som kan treffe beslutningen, og kravene til saksbehandlingen for hvordan beslutningen skal treffes, herunder hvilke vurderinger som skal gjøres. Forvaltningsloven gir regler om dette. Hovedformålet med forvaltningsloven er å styrke rettssikkerheten og å verne borgerne mot uheldige og uriktige avgjørelser. Loven har derfor regler som skal sikre at sakene blir grundig og objektivt utredet, og at partene får gjøre sine synspunkter gjeldende.

Forvaltningsloven har også til formål å gjøre avgjørelsene best mulig ut fra bredere samfunnsbetraktninger.

Det er et mål å hindre at noen får uberettigede fordeler og blir behandlet gunstigere enn andre i tilsvarende situasjon. Endelig er det et viktig formål at reglene er klare og presise for at saksbehandlingen blir mest mulig ensartet og lik, uavhengig av type forvaltningsorgan. Disse hensynene vil ofte stå i et motsetningsforhold til hverandre. Hensynet til en praktikabel, effektiv og økonomisk saksbehandling må avveies mot rettssikkerhetshensyn, og det er sjelden en enkel øvelse.

De alminnelige saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven gjelder for all forvaltningsvirksomhet, med mindre annet er fastsatt i eller i medhold av lov. Det finnes en lang rekke spesielle saksbehandlingsregler i særlovgivningen. Disse bestemmelsene vil normalt gå foran de alminnelige bestemmelsene i forvaltningsloven, eventuelt at sistnevnte gjelder så langt de passer; jf. forvaltningsloven (fvl.) § 1. For eksempel har plan- og bygningsloven supplerende bestemmelser om klageadgang i § 1-9, kommuneloven har egne

Hovedformålet med forvaltningsloven er å styrke rettssikkerheten og å verne borgerne mot uheldige og uriktige avgjørelser.

bestemmelser om inhabilitet i § 40, og forurensningsloven har særskilte saksbehandlingsregler fastsatt i medhold av forurensningsloven § 85.

2. TEMA FOR ARTIKKELEN

Tema for denne artikkelen er forvaltningslovens partsbegrep. Begrepet har størst betydning i relasjon til reglene om saksbehandlingen ved enkeltvedtak. Dette er fordi status som part er nødvendig for de fleste av rettighetene som loven gir. Den som er part, har blant annet krav på forhåndsvarsel og rett til å uttale seg (fvl. § 16), på supplerende informasjon under sakens gang (fvl. § 17), til å se sakens dokumenter (fvl. § 18), og til å få underretning om vedtaket og begrunnelse for dette (fvl. § 27 jf. § 24). Partsbegrepet angir hvem som har rett til å bli trukket inn i saksbehandlingen med innsynsrett i grunnlaget for avgjørelsen, og rett til å kommentere, korrigere og supplere dette. På denne måten er partsstatus avgjørende for retten til å delta i den kontradiktoriske saksbehandlingen; en prosess hvor de sentrale aktørene – partene – får anledning til å legge frem og motsi hverandres synspunkter, både med hensyn til det faktum som vedtaket bygger på, og den rettslige argumentasjonen.

Partsbegrepet er dessuten viktig med hensyn til reglene om inhabilitet. Den som er part eller har nær tilknytning til part, er automatisk inhabil, jf. fvl. § 6 første avsnitt. Den praktiske hovedregel er at det er parter som har klagerett over vedtak som er truffet (fvl. § 28), og som er vernet mot at forvaltningsorganet kan omgjøre vedtaket til skade for vedkommende utenfor klagesak (fvl. § 35 første ledd bokstav a).

3. DEFINISJON AV PARTSBEGREPET

Begrepet part er definert i fvl. § 2 første ledd bokstav e:

en person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder.

Begrepet må fastlegges etter en konkret vurdering av det relevante saksforhold. Definisjonen angir dels en formell og dels en materiell vurdering. Den formelle avgrensningen er stort sett enkel å foreta; det er den vedtaket i form av pålegg, tillatelse, dispensasjon, bevilling mv. formelt er rettet til. Den formelle avgrensningen bør leses som

om det sto *den som avgjørelsen kan bli rettet mot*. Også den som risikerer å bli pålagt en plikt eller fratatt en rett ved avgjørelsen, er omfattet, selv om en ennå ikke vet hva avgjørelsen vil gå ut på.

Den materielle avgrensningen, *person som saken ellers direkte gjelder*, er i praksis vanskeligere å angi på generelt grunnlag. Definisjonen synes vidt formulert. Det er alminnelig antatt at partsbegrepet ikke er så omfattende som området for klageretten etter fvl. § 28. Ikke bare parter har klagerett, men også *annen med rettslig klageinteresse*.

I nær sammenheng til den personen (eventuelt persongruppe) som en avgjørelse direkte retter seg mot, er den som har søkt det offentlige om et knapphetsgode. Det kan være gode grunner for å si at avgjørelsen også direkte gjelder disse. For eksempel vil alle søkere til en offentlig stilling være part i ansettelsesvedtaket. Det samme gjelder søkere som ikke gis et omsøkt gode, uavhengig av om gode tildeles, eller kun tildeles én eller flere

konkurrerende søkere. Dersom det skulle være tvil om avgjørelsen retter seg mot søkeren, ville personen i alle tilfeller falt inn under *den som saken ellers direkte gjelder*.

Et vedtak kan rette seg mot én person som et pålegg, mens det begunstiger en annen. Det vil for eksempel være tilfellet i vedtak om underholdsbidrag. Da vil begge parter være part i saken.

Felles for disse tilfellene er at de aktuelle personene har en forholdsvis nær tilknytning til saken. Mer usikker er situasjonen der tilknytningsforholdet er mer underordnet, indirekte eller tilfeldig.

I juridisk teori (Frihagens forvaltningsrett bind I 2010 s. 176) er det antatt at fvl. § 6 andre avsnitt første setning kan gi veiledning for avgrensningen. I så tilfelle skal det legges vekt på om vedkommende vil få *særlig tap, ulempe eller fordel* på grunn av vedtaket. Det må i så fall legges vekt på *særlig*. Virkningen for vedkommende må skille seg fra virkningen for andre, eller de fleste andre.

Dette kan illustreres med et eksempel. Dersom det søkes om omregulering for å oppføre et større kjøpesenter i utkanten av en middels stor by, vil det berøre alle byens innbyggere i en viss grad. Alle disse vil ikke ha partsstatus. Hjemmelshaverne til nabotomtene vil trolig være part i saken, ettersom de vil bli berørt av virksomheten i bygget. Mer tvilsomt er det for andre rettighetshavere. En panthaver i naboeiendommen kan ha en særlig interesse i saken dersom panteobjektets markedsverdi påvirkes negativt. Det kan være dersom naboeiendommen får en sterkt trafikkert atkomstvei som nabo i stedet for et grøntareal. Leietakere i nabotomtene vil kunne ha en særlig interesse dersom leieforholdet er av en viss varighet.

Den som er part eller har nær tilknytning til part, er automatisk inhabil.

Handelsstanden i byens sentrum vil ha en særlig interesse i at handelen ikke flyttes bort fra sentrum. Normalt er slik interesse imidlertid ikke tilstrekkelig til å få partsstatus etter forvaltningsloven. Heller ikke en alminnelig innbygger i byen vil ha partsinteresse i saken, selv om engasjementet kan være sterkt i enten den ene eller andre retningen.

Her må det likevel nyanseres noe. Den som direkte engasjerer seg i form av henvendelser, protester og lignende, vil kunne bli ansett som part. Er det derimot tale om et mer allment, samfunnsmessig motivert initiativ hvor det er mange deltagere, og hvor vedkommende ikke selv har spilt noen fremtredende rolle, er vilkåret neppe oppfylt. En person blir ikke part ved å skrive under på et alminnelig opprop mot for eksempel en planlagt veitrasé som vil ødelegge eldre bebyggelse. Dette vil normalt betraktes som uttrykk for et generelt, ideelt engasjement som ikke i seg selv sier noe om hvordan

vedkommende blir berørt av vedtaket. Bor hun eller han selv i et av husene, vil bildet bli et annet.

Vilkåret *direkte gjelder* må med andre ord vurderes konkret. I det følgende skal jeg prøve å si noe om ulike typetilfeller.

I en konkurransesituasjon kan det være personer som ikke er søker, men som av ulike årsaker er tjent med at søker ikke skal få godet. Dette kan for eksempel være en næringsdrivende som ikke ønsker at søker skal utøve konkurrerende virksomhet. Denne personen vil klart ikke være part i søknadssaken.

Derneft finnes det saker hvor innvilgelse av søknad kan medføre forskjellige typer skade eller ulempe for naboer og personer bosatt i nærheten. Dispensasjons- eller byggesøknad etter plan- og bygningsloven er et typisk eksempel på dette. Innebærer tiltaket en viss sjenanse for den som hevder å være part, er det normalt ikke

tilstrekkelig. Den som berøres mer kvalifisert gjennom skadevirkninger økonomisk, faktisk og rettslig, kan derimot ha partsstatus. Naboer og gjenboere vil normalt være part i en søknad om byggetillatelse. Ved utarbeidelse av reguleringsplan vil grunneiere og andre rettighetshavere som planen omfatter, normalt anses som parter.

En organisasjon er normalt kun part i saker som gjelder direkte for organisasjonen, eller der vedtaket formelt er rettet mot den. Organisasjonen kan ha sterke interesser i sakens utfall fordi den ligger innenfor det formål organisasjonen fremmer, men vil som hovedregel likevel ikke være part. I slike tilfeller kan organisasjonen ha klagerett over vedtaket, og den kan eventuelt opptre som fullmektig etter fvl. § 12 og derved utøve partsrettigheter på vegne av parten.

Spørsmålet om partsstatus kan ikke løses utelukkende på grunnlag av en vurdering av hvor sterk interesse han eller hun har i utfallet av saken. Det er også relevant hva slags interesse det er tale om. Det må ses hen til om det er en interesse som er vernet av de aktuelle rettsreglene, eller som er relevant ved den type avgjørelser det er tale om. Den som driver den eneste restau-

ranten i en bydel, kan tenkes å ha en svært sterk interesse i at en nyetablert restaurant får skjenkerett slik at denne blir mer attraktiv for deler av publikum. Slike hensyn faller imidlertid utenfor formålet med alkoholoven.

For forvaltningen oppstår spørsmålet om partsstatus i forbindelse med hvem som skal forhåndsvarsles og anmodes om uttalelse etter fvl. § 16, og deretter ved løpende meddelelser om nye opplysninger og anførsler i saken. Forvaltningen må da foreta en helhetsvurdering av situasjonen ut fra styrken av de interessene som gjør seg gjeldende i saken, hvor direkte og umiddelbart avgjørelsen angår vedkommende, og i hvilken utstrekning vedkommende har en særlig stilling sammenliknet med andre som blir berørt av avgjørelsen.

4. HVEM KAN UTØVE PARTSRETTIGHETER?

I forlengelsen av hvem som er part, må det sies noe om hvem som kan utøve partsrettigheter på vegne av parten.

Mindreårige kan være part i en forvaltningssak, jf. forutsetningsvis fvl. § 16 første ledd annet punktum. I mange saker er det andre, fortrinnsvis

Spørsmålet om partsstatus kan ikke løses utelukkende på grunnlag av en vurdering av hvor sterk interesse han eller hun har i utfallet av saken. Det er også relevant hva slags interesse det er tale om.

foreldre med foreldreansvar eller en oppnevnt verge, som vil måtte opptre på vegne av den mindreårige. Også voksne kan på nærmere vilkår fratas rettslig handleevne etter vilkårene i vergemålsloven. Om det er vedkommende selv eller vergen som opptre i saken, avhenger av sakstype og henholdsvis den mindreåriges alder/vergemålets omfang.

Det kan være verdt å merke seg at i saker etter barnevernloven og barneloven gjelder særlige bestemmelser om når en mindreårig kan opptre som part, og om barnets rett til å bli hørt i saken.

Hvem som kan utøve partsrettigheter for selskaper, stiftelser og foreninger, avgjøres av de vanlige regler om representasjonsrett. For offentlige organer er det organets organisatoriske oppbygning og de interne beslutninger som

treffes, som vil være avgjørende. Et offentlig organ kan vanligvis ikke ha partsrettigheter etter forvaltningsloven. Imidlertid stiller det seg annerledes dersom organet opptre på lik linje med et privat rettssubjekt. I forvaltningsloven § 2 siste ledd er det fastslått at et forvaltningsorgan likestilles med privat rettssubjekt dersom organet har samme interesse eller stilling i saken som private parter kan ha.

For at et forvaltningsorgan skal ha partsstatus og kunne utøve partsrettigheter etter forvaltningsloven, kreves det for det første at det er tale om en type sak hvor private kunne opptre som parter på lik linje med vedkommende organ. For det andre kreves det at forvaltningsorganet har en konkret tilknytning til saken som svarer til det den private ville kunne ha.

Status som part er nødvendig for de fleste av rettighetene som forvaltningsloven gir.

En hyggelig tvist

for alle med forsikring hos If

If Skadeforsikring har inngått samarbeidsavtale med advokatkontorene i Eurojuris Norge.

Dette sikrer Ifs privatkunder over hele landet god kvalitet, hurtig saksbehandling og rimeligere priser når de trenger juridisk bistand i rettshjelpssaker. Rettshjelpsforsikring inngår i villa-, hjem-, hytte-, bil- og båtforsikring, og forsikringen dekker utgifter til advokatbistand for en rekke nærmere spesifiserte tvister. **Les mer på eurojuris.no**

Krav til ansettelse i offentlig sektor

Av advokat Thomas Benson
thb@angelladvokatfirma.no

Thomas Benson er advokat og partner i Angell Advokatfirma i Bodø og universitetslektor ved Nord universitet. Han er også forfatter av Arbeidsrettsboka og medlem av Advokatforeningens lovutvalg for arbeidsrett.

1. KVALIFIKASJONSPRINSIPPET

I offentlig sektor gjelder det et kvalifikasjonsprinsipp. Det innebærer at den best kvalifiserte søkeren skal ansettes i stillingen. For statsansatte følger dette av statsansatteloven § 3. For kommunalt ansatte følger det av ulovfestet rett og Hovedtariffavtalen for KS Del A, § 2, punkt 2.2.

Ved statsansettelser skal det ved vurderingen av ansettelse legges vekt på utdanning, erfaring og personlig egnethet, sammenholdt med kvalifikasjonskravene som er fastsatt i utlysningen, jf. statsansatteloven § 3.

Ved kommunale ansettelser skal det i første rekke tas hensyn til søkerens kvalifikasjoner (teoretisk og praktisk utdanning samt skikkethet for stillingen), jf. Hovedtariffavtalen for KS Del A, § 2, punkt 2.2.

Når søkere av begge kjønn står kvalifikasjonsmessig likt, foretrekkes kvinnelig søker når dette kjønn er underrepresentert. Når søkere for øvrig står kvalifikasjonsmessig likt, foretrekkes den søker som har lengst tjeneste i kommunen, jf. Hovedtariffavtalen for KS Del A, § 2, punkt 2.2.

Kvalifikasjonsprinsippet er basert på objektive og dokumenterbare forhold som utdanning og erfaring, samt subjektive forhold som gjelder personlige egenskaper hos søkeren.

Målet i en ansettelsessak er å finne frem til den søkeren som etter en samlet vurdering er best kvalifisert for stillingen. Kvalifikasjonsprinsippet skal sikre at forvaltningen rekrutterer personer med best mulig kompetanse med hensyn til de oppgaver som skal løses. En arbeidssøker kan ikke forbigås med den begrunnelse at han eller hun er for godt kvalifisert.

Det bærende hensynet bak prinsippet er å sikre legitimitet og tillit til beslutningsprosesser i forvaltningen, samt å forhindre at det tas utenforliggende hensyn ved anettelser.

Det er arbeidsgiver som gjennom sin styringsrett i den enkelte virksomhet skal bestemme hvilke oppgaver som er lagt til stillingen, og som også skal bestemme hvilke krav som skal stilles for å være kvalifisert for å søke stillingen. Det avgjørende er at kvalifikasjonskravene er kjent for alle søkerne på forhånd ved offentlig kunngjøring slik at det er reell konkurranse om stillingen.

2. UTDANNING: RELEVANT FOR STILLINGEN

Når det gjelder kravet til utdanning, vil kvalifikasjonskravene i utlysningsteksten og eventuelle lov- og avtalefestede krav være avgjørende. Kravene må spesifiseres slik at det fremkommer hvilket nivå utdanningen må være på, for eksempel om det er krav om utdanning på bachelornivå

eller krav om master. Videre må det spesifiseres hvilken utdanning stillingen krever. Det er den utdanningen som er relevant for stillingen, som skal vektlegges.

Grunnutdanning

For noen stillinger er det et absolutt utdanningskrav, for eksempel for politiet. Det samme vil gjelde for sykepleier og psykolog – da må den som skal ansettes, ha gjennomført utdanningen.

Det kan også stilles krav om en spesiell fagutdanning, og at den må være innenfor samfunnsvitenskap, juss eller økonomi. Det er fortsatt etater i staten som gjennom-

fører etatsopplæring. Dette gjelder for losjer, i kriminalomsorgen, i forsvaret og i tolletaten. Da må etatsopplæringen være bestått. I utenrikstjenesten er det en forutsetning for noen stillinger at man har gjennomført aspirantkurset.

For noen stillinger i staten vil det være aktuelt at praktisk arbeidserfaring kan erstatte formell utdanning slik at det ikke stilles spesielle utdanningskrav.

Dersom det bare søkes etter personer med høyere utdanning, må universitets- og høyskoleutdanning i utgangspunktet vurderes likt. Det er imidlertid adgang for en arbeidsgiver til å sikre virksomheten breddekompetanse eller ytterligere fagkompetanse.

I offentlig sektor gjelder det et kvalifikasjonsprinsipp, dvs. at den best kvalifiserte søkeren skal ansettes i stillingen.

Førstekonsulentdommen er illustrerende. Spørsmålet i saken var om en 61 år gammel sosionom ble utsatt for aldersdiskriminering når arbeidssøkeren ikke ble innkalt til intervju i forbindelse med ansettelse ved et NAV-kontor.

Høyesterett kom til at det ikke forelå aldersdiskriminering. Begrunnelsen var at arbeidsgiver ønsket å rekruttere personer med annen kompetanse enn den sosialfaglige. Den sosialfaglige kompetansen var allerede godt dekket ved kontoret. Det var derfor ikke unaturlig å ansette en arbeidstaker med helsefaglig bakgrunn.

Spesialisert utdanning

Dersom det stilles spesifikke krav til utdanning, vil normalt den som har høyest utdanning og/eller best eksamensresultater innenfor vedkommende fagfelt, være best kvalifisert til stillingen.

Russisk-uttalelsen er illustrerende. Spørsmålet i saken var om arbeidsgiver hadde ansatt den best kvalifiserte søkeren til stillingen som lærer i russisk ved en videregående skole. Den ene søkeren hadde utdanning fra utlandet i faget som var godkjent som hovedfag. Den andre søkeren var tilsatt i deltidsstilling ved skolen og ble tilsatt til tross for at vedkommende kun hadde grunnfag i

russisk. Begge søkerne hadde lektorkompetanse og undervisningserfaring fra norske skoler.

Ombudsmannen kom til at det ikke kunne være tvil om at den søkeren som ikke fikk stillingen, hadde langt bedre utdanning i russisk enn den som ble tilsatt. Ombudsmannen la også vekt på at den tilsatte ikke fikk særskilt god karakter til grunnfagseksamen.

Selv om den tilsatte hadde lengre erfaring enn den som ikke fikk stillingen, var heller ikke den andre søkeren uten slik erfaring. Den som ikke fikk stillingen, måtte således forutsettes å ha atskillig kjennskap til de vanskeligheter som norske elever møter når de skal lære seg russisk, og hvordan undervisningen best skal legges opp etter norske forhold. Ombudsmannen kom derfor til at det var vanskelig å se slike forskjeller i søkernes undervisningserfaring at det alene kunne oppveie forskjellen i søkernes utdanningsnivå i det fag det skulle undervises i. Det var heller ikke i saksdokumentene noe som tydet på at det var foretatt en sammenlignende vurdering av søkernes personlige egnethet, eller at slike vurderinger hadde vært utslagsgivende.

Et generelt utgangspunkt vil være at den som har lengst yrkeserfaring, vil være best kvalifisert til stillingen.

Ombudsmannen fant at det knyttet seg begrunnet tvil til om tilsettingsmyndigheten hadde fulgt kvalifikasjonsprinsippet. Det var ikke tilstrekkelig at den som ble tilsatt, var kvalifisert for stillingen – den som tilsettes, må være best kvalifisert.

Etter- og tilleggstudanning

Dersom søkere har tilnærmet lik grunnutdanning, vil det også kunne være aktuelt å vektlegge relevant etter- og tilleggstudanning.

3. PRAKSIS: RELEVANT YRKESERFARING OG ANNEN ERFARING

Den yrkeserfaring og annen erfaring som er relevant for stillingen, skal vektlegges ved vurdering av hvem som er best kvalifisert til stillingen.

Yrkeserfaring

Et generelt utgangspunkt vil være at den som har lengst yrkeserfaring, vil være best kvalifisert til stillingen.

Med yrkeserfaring siktes det først og fremst til arbeidserfaring etter endt utdanning. I noen grad vil også yrkeserfaring før endt utdanning kunne ha betydning. Dersom en lærer tidligere har arbeidet

som hjelpelærer, vil det kunne være relevant yrkeserfaring. Tilsvarende dersom en lege tidligere har arbeidet som sykepleier.

Annen erfaring

Arbeidsgiver må også kunne vektlegge politisk erfaring, erfaring fra frivillig arbeid og internasjonal erfaring, dersom det vil være relevant for stillingen.

En kommune kan ved ansettelse av en rådmann legge vekt på søkernes politiske erfaring. Likeledes vil kommunen ved ansettelse av en kulturmedarbeider kunne vektlegge søkernes tidligere engasjement for kulturlivet.

4. PERSONLIGE EGENSKAPER: RELEVANT FOR STILLINGEN

I stillingsutlysninger er personlig egnethet gjerne beskrevet som «gode samarbeidsevner», «gode lederegenskaper», «evne til å arbeide selvstendig», «resultatorientert», «analytisk», «har godt humør», «er fleksibel» mv.

Personlige egenskaper eller skikkethet som er relevant for stillingen, kan vektlegges ved vurderingen av hvem som er best kvalifisert til stillingen.

Dersom arbeidsgiver mener det skal legges stor vekt på personlig egnethet, må dette fremkomme av kunngjøringen.

Type stilling

Hvilke personlige egenskaper som kreves, og vektleggingen av disse, vil avhenge av hvilken type stilling det er snakk om.

Ved lederstillinger vil personlige egenskaper tillegges større vekt enn ved rene fagstillinger. Ved rene fagstillinger vil normalt de personlige egenskapene ha mindre betydning. En leder har ansvar for andre arbeidstakere. Lederen må derfor ha personlige lederegenskaper. En leder må kunne

samarbeide, kommunisere, motivere og koordinere arbeidsoppgavene mellom arbeidstakerne. Ved topplederstillinger er det vid adgang til å legge vekt på personlig egnethet.

Forvarsdommen er illustrerende. Spørsmålet i saken var om en arbeidssøker var uriktig forbigått ved utnevning i stillingen som sjef ved Forsvarets skolesenter.

Høyesterett kom til at søkeren ikke var uriktig forbigått. Stillingsinstruksen og utlysningsteksten ga ikke særlig veiledning for hvilke kvalifikasjoner som skulle vektlegges i vurderingen av arbeidssøkerne. Det viste seg at både operativ erfaring,

ledererfaring og formell utdanning hadde blitt vurdert. Det samme gjaldt tjeneste ved Forsvarets skolesenter og kjennskap til forsvarets utdannings-system.

Søkerne hadde tilnærmet lik formell utdanning. Arbeidssøkeren som ble forbigått, hadde vesentlig lengre ledererfaring enn kvinnen som fikk jobben. Han hadde også mer operativ erfaring. Arbeidstakeren som ble ansatt, hadde til gjengjeld hatt sentrale lederstillinger på Forsvarets skolesenter. Hun hadde liksom fått en svært god anbefaling fra avtroppende sjef for Forsvarets skolesenter.

Høyesterett fant at det var saklig og forsvarlig å anse ansatt arbeidssøker som den best kvalifiserte. Høyesterett uttalte at det ved valget mellom flere kvalifiserte kandidater til topplederstillinger må være en vid adgang til å legge vekt på personlig egnethet.

Dersom en stilling har en utadrettet funksjon, for eksempel at arbeidstakeren skal arbeide med forhandlinger eller i internasjonalt arbeid, vil det også kunne være saklig å legge vekt på andre personlige egenskaper enn hva som kreves for eksempel i en stilling som utreder. Ved rene fagstillinger vil imidlertid normalt de personlige egenskapene ha mindre betydning.

Spesifikke etterprøvbare egenskaper

I utlysningsteksten bør arbeidsgiver tydelig klargjøre hvilke personlige egenskaper som kreves til stillingen. Det er også viktig at de personlige egenskapene det søkes etter, er spesifikke og etterprøvbare egenskaper. Dersom de personlige egenskapene det søkes etter, er for vage eller må anses som klart nødvendige for stillingen, vil de normalt ikke kunne vektlegges nevneverdig.

Ofte brukes vage begreper i utlysningsteksten, som at søkeren må ha lyst og glede til å arbeide og ha gode samarbeidsevner, likeledes at vedkommende kan jobbe selvstendig, er fleksibel og kan være serviceinnstilt. Disse egenskapene kan være viktige, og vil normalt være en forutsetning i ethvert arbeidsforhold.

Ved fagstillinger kan det likevel bli svært vanskelig for arbeidsgiveren å bevise at den best kvalifiserte søkeren er ansatt, dersom disse personlige egenskapene har medført at en søker med lengre utdanning og praksis er blitt forbigått. Ved vurderingen av hvilken søker som er best kvalifisert, bør slike personlige egenskaper brukes med varsomhet. Særlig vil det gjelde ved søkere til fagstillinger:

Uegnet lærer-dommen er illustrerende. Spørsmål i saken var om en kommune kunne se bort fra en formelt kvalifisert søker som kommunen mente var uegnet som lærer og i stedet midlertidig ansette en arbeidssøker som ikke oppfylte de formelle kravene i opplæringsloven.

Høyesterett kom til at arbeidsgiver kunne legge avgjørende vekt på personlig egnethet i vurderingen av om arbeidssøkeren var kvalifisert til stillingen som lærer.

Det ble likevel understreket at de formelle kravene som stilles etter opplæringsloven, har til

formål å høyne lærerstandens kompetanse. Dette formålet må ikke undergraves ved at det stilles for strenge krav til personlig egnethet. En forbigåelse på grunn av personlig egnethet kan derfor bare skje dersom vurderingen som gjøres, er saklig, bygger på korrekt faktum og ikke er preget av utenforliggende hensyn.

Nakkeslengdommen er illustrerende. Spørsmålet i saken var om en arbeidssøker som hadde funksjonsnedsettelse på grunn av en nakkesleng, hadde blitt uriktig forbigått ved ansettelse av en stilling som saksbehandler i Statens innkrevingssentral. Lagmannsretten kom til at arbeidssøkeren ikke var urettmessig forbigått.

Innkrevingssentralen ansatte to personer som ikke oppfylte kravene til utdanning eller relevant saksbehandlingserfaring. Selv om arbeidssøkeren oppfylte disse formelle kravene, fant lagmannsretten det bevist at arbeidssøkerens personlige skikkethet ble utslagsgivende for at han ikke ble ansatt.

Under intervjuet ble arbeidsgiver usikker på om arbeidssøkeren var skikket til stillingen. Arbeidsgiver ble i tvil om de kunne ha tillit til arbeidssøkeren som saksbehandler, fordi de ble usikker på om han hadde utnyttet det statlige systemet. Denne usikkerheten lot seg ikke avkrefte, blant annet fordi arbeidssøkeren begrenset arbeidsgivers innhenting av referanser.

Funksjonsnedsettelsen var ikke utslagsgivende i ansettelsesprosessen. Det er ingen holdepunkter for at hans lave funksjonsnedsettelse var utslagsgivende. Lagmannsretten pekte spesielt på to forhold. For det første at det i realiteten ikke var nødvendig med noen tilrettelegging av arbeidssituasjonen, idet både hevbart bord og hevbar stol er standardutstyr ved innkrevingssentralen. For det andre at innkrevingssentralen ved denne

ansettelsen ansatte to personer som på søknadstidspunktet var sykmeldte, samt at innkrevingssentralen fra tidligere har relativt mange ansatte med nedsatt funksjonsevne, til dels med betydelig større nedsatt funksjonsevne enn arbeidssøkeren.

5. FORSVARLIG SAKSBEHANDLING

Saksbehandlingen ved ansettelse i det offentlige må også være forsvarlig. Ansettelsen må skje på grunnlag av saklige kriterier. Det kan ikke legges vekt på utenforliggende eller vilkårlige hensyn.

En forsvarlig saksbehandling er en forutsetning for at tilsetningsvedtaket blir riktig. En ryddig saksbehandlingsprosess er også viktig for at borgerne skal ha tillit til at det ikke blir tatt utenforliggende hensyn ved tilsettingen.

Ansettelsesmyndigheten må ha et tilstrekkelig grunnlag for å kunne vurdere søkerens personlige egenskaper. Intervju av de søkerne som arbeidsgiver vurderer som de best kvalifiserte og aktuelle kandidatene, er nødvendig for å skaffe et

Dersom de personlige egenskapene det søkes etter, er for vage eller må anses som klart nødvendige for stillingen, vil de normalt ikke kunne vektlegges nevneverdig.

slikt grunnlag. Selv om det ikke foreligger begrunnelsesplikt overfor partene i ansettelsessaker, gjelder kravet om forsvarlig saksbehandling og likebehandling.

I en intervjusituasjon må alle kandidatene få mulighet til å besvare samme type spørsmål, og det skal føres referat som inngår i det faktiske grunnlaget for kvalifikasjonsvurderingen. Det skal føres referat fra intervjuet og vurderingen av søkerens personlige egenskaper skal fremgå av de dokumentene som danner grunnlaget for innstillingen.

For å sikre likebehandling og reell behandling av søkerne, må forhold knyttet til vurderingen av personlige egenskaper beskrives i innstillingen. En henvisning til at søkeren «ikke innehar de personlige egenskapene» er for generell, og kan bidra til at det reises mistanke om at det er tatt usaklige hensyn. For å sikre at grunnlaget for beslutningen er forsvarlig, må det innhentes referanser fra personer som kjenner søkeren, og som kan bekrefte eller avkrefte forhold knyttet til søkerens personlige egenskaper.

Idrettslærer-uttalelsen er illustrerende. Spørsmålet i saken var om det forelå en rettmessig tilsetting

av en idrettslærer ved en videregående skole. Det var tjuefire søkere til stillingen, men kun én søker ble innstilt. Den tilsatte var godt kjent for tilsettingsmyndigheten, gjennom sitt arbeid i ulike vikariater de siste seks årene ved skolen. Det ble ikke foretatt intervju før tilsettingen.

Sivilombudsmannen mente at tilsettingsmyndigheten hadde et svært godt grunnlag for å vurdere den tilsattes personlige egnethet i motsetning til de andre søkerne. Når det ikke ble foretatt intervjuer og kun den interne søkeren ble innstilt (selv om både klager og andre søkere åpenbart var formelt kvalifisert ut fra opplysningene i den utvidede søkerlisten), fremsto utlysningen som tilnærmet proforma.

Sivilombudsmannen mente at saksbehandlingen ga inntrykk av å være overfladisk, men den fikk ikke noen konsekvenser i den konkrete saken da tilsettingen var gjennomført.

Sivilombudsmannen ba imidlertid skolen og fylkeskommunen om å legge opp behandlingen av fremtidige tilsettingssaker i tråd med lovens regler om utredningsplikt og sørge for at liknende feil ble unngått i fremtidige saker.

For å sikre likebehandling og reell behandling av søkerne, må forhold knyttet til vurderingen av personlige egenskaper beskrives i innstillingen.

Rett til dekning av sakskostnader i forvaltningssaker og reglene om fri rettshjelp

Av advokatfullmektigene Anders Gustavsen og Christina M. Winsor
agustavsen@eurojuris.no og cwinson@eurojuris.no

Anders Gustavsen er advokatfullmektig i Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund AS, og han har erfaring fra NAV Arbeid og ytelser. Han arbeider særlig med saker knyttet til personrett, herunder sosial- og trygderett, familie- og arverett, arbeidsrett og generell forvaltningsrett.

Christina M. Winsor er advokatfullmektig i Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund AS, og hun har erfaring fra Forbruker-rådet. Hun arbeider særlig med saker knyttet til personrett, herunder familie- og arverett, barnevernsrett, arbeidsrett og strafferett.

I. RETT TIL DEKNING AV SAKSKOSTNADER I SAKER FOR FORVALTNINGEN

I forvaltningsretten finnes det ingen generell regel om rett til advokathjelp på det offentliges bekostning. Parter i forvaltningssaker er henvist til å søke om å få dekket advokatutgiftene etter de rettshjelpsordninger som finnes, særlig reglene om fri rettshjelp, jf. rettshjelploven. Som oftest kreves det imidlertid at søker har inntekt/formue under bestemte grenser, og disse grensene er så lave at det i praksis er vanskelig å komme inn under disse reglene. Som hovedregel vil de som ikke omfattes, da selv måtte dekke utgifter til juridisk bistand.

Forvaltningsloven § 36 er likevel en bestemmelse som åpner opp for å tilkjenne en part erstatning for utgifter i klagesaker og i saker om omgjøring. Første ledd av bestemmelsen lyder som følger:

«Når et vedtak blir endret til gunst for en part, skal han tilkjennes dekning for vesentlige kostnader som har vært nødvendige for å få endret vedtaket, med mindre endringen skyldes

partens eget forhold eller forhold utenfor partens og forvaltningens kontroll, eller andre særlige forhold taler mot det.»

Bestemmelsen består av flere vilkår som alle må være oppfylt for at den private parten skal få dekket sakskostnadene sine. Det stilles krav til hva slags kostnader som søkes dekket, og krav til forholdene som er skyld i endringen.

For at forvaltningsloven § 36 skal komme til anvendelse, må det gjelde en sak overfor et forvaltningsorgan. Dette kan typisk være mot NAV, skatteetaten, kommunen og fylkesmannen. Begrunnelsen for en slik regel er at det ofte er rimelig at det offentlige dekker de utgifter som en person pådrar seg for å få endret et uriktig vedtak. Behovet for rettshjelp har økt betydelig, og privatpersoner er i større utstrekning enn før i kontakt med det offentlige.

Formålet med artikkelen er å gi en overordnet oversikt over når du kan kreve dekning for utgifter du har pådratt deg i forvaltningssaker.

Som nevnt innledningsvis må vurderingen skje etter forvaltningsloven § 36, og vi vil gjennomgå hovedvilkårene i det følgende.

Vedtak

For å kunne få dekket sakskostnader stilles det krav til at saken gjelder et «vedtak». Typisk vil dette kunne være klage på et vedtak om avslag. Det innebærer at kostnader til advokat ikke dekkes dersom bistanden f.eks. gjelder en utta-

lelse knyttet til et forhåndsvarsel, eller dersom du bare trenger generelle råd og veiledning i en konkret sak.

Endret til gunst

«Endret» omfatter først og fremst tilfeller der en forvaltningsinstans treffer en ny realitetsavgjørelse. Det kan for eksempel være et vedtak om avslag på søknad om skjenkebevilling, som blir omgjort til en innvilgelse av søknaden.

For å kunne få dekket sakskostnader stilles det krav til at saken gjelder et «vedtak», typisk en klage på et vedtak om avslag.

«Til gunst» vil innebære tilfeller der endringen av vedtaket på en eller annen måte må ha vært til fordel for den private parten. Først og fremst gjelder det tilfeller der det blir fattet et nytt vedtak som setter parten i en bedre rettsstilling enn det opprinnelige vedtaket gjorde, men vilkåret omfatter mer enn som så.

Det har vært omdiskutert om alle former for f.eks. opphevelse kan gi grunnlag for dekning av sakskostnader. I slike tilfeller er det vilkåret om at vedtaket må være «endret til gunst» for den private som må vurderes. Ikke alle former for opphevelse ligger i kjernen av vilkåret om at vedtaket

må være «endret»,

men man ligger likevel innenfor rammen av den naturlige forståelsen av begrepet. Resultatet ved en slik løsning vil jo bli noe annet enn det opprinnelige vedtaket.

Om opphevelsen medfører en midlertidig eller endelig endring i partens rettsstilling, og denne endringen er til partens fordel, så vil dette anses som en «endring til gunst» for parten, som igjen kan gi rett til dekning av påløpte sakskostnader så langt i prosessen. Om endringen er til gunst for parten, må sees i sammenheng med det opprinnelige vedtaket som er påklagd.

Sivilombudsmannen har også uttalt at man i en slik omgjøringssak kan ha rett til dekning av sakskostnader som påløper ved den nye behandlingen som forvaltningen må foreta etter at det opprinnelige vedtaket er opphevet. Utfallet av den nye behandlingen kan da bli medhold/innvilgelse, delvis medhold/innvilgelse eller avslag. Sivilombudsmannen uttaler at så lenge den fornyede behandlingen ender med et vedtak som stiller parten i en bedre rettsstilling enn det opprinnelige vedtaket, så er det nok til at vilkåret om endring til gunst er oppfylt.

Det sentrale hensynet som taler for kostnadsdekning, er at den private parten ikke bør påføres kostnader som følge av at forvaltningen i utgangspunktet har gjort feil.

Vesentlige kostnader

Det er satt en begrensning for hva som kan kreves erstattet i ett krav om sakskostnader.

Utgifter til f.eks. porto, reiseutgifter, tapt arbeidsfortjeneste o.l. må som hovedregel dekkes av parten selv og vil ikke bli dekket av forvaltningen. Det finnes likevel noen unntaksregler fra denne hovedregelen, men disse vil ikke bli behandlet her.

Nødvendige kostnader

Hva som er nødvendig, må avgjøres ut fra en konkret vurdering, hvor sentrale momenter vil være sakens karakter og kompleksitet og forvaltningens holdning til og vilje til å respondere på partens anførsler. Hovedregelen er at utgiftene skal dekkes i sin helhet så langt de har vært nødvendige for å få vedtaket endret.

Ved vurderingen av om utgiftene har vært nødvendige for å få endret vedtaket, må det tas utgangspunkt i partenes subjektive oppfatning, og ikke om utgiftene objektivt sett har vært nødvendige for å endre vedtaket.

Det kan da oppstå tilfeller hvor man kun får delvis innvilgelse av kravet om sakskostnader, fordi forvaltningen mener at noe av arbeidet og de påløpte kostnadene ikke har vært nødvendige for å få endret det opprinnelige vedtaket. Typisk vil dette være om du som privatperson ringer ofte til advokaten for å få oppdatering i saken, eller at det forekommer møter med advokaten som

ikke har direkte relevans for omgjøringen av det påklagede vedtaket. Videre vil alle kostnader som påløper etter at et vedtak er omgjort, ikke bli dekket, da utgiftene ikke har vært nødvendige for å få endret vedtaket.

Frist

Krav om dekning av sakskostnader må settes frem til forvaltningen tre uker etter at melding om det nye vedtaket er kommet frem til den det angår. Er du representert av advokat, vil fristen begynne å løpe fra det tidspunktet da meldingen er kommet frem til advokaten din.

Utgifter til juridisk bistand kan i enkelte saker bli høye. Spørsmålet om dekning av sakskostnader kan dermed ha stor økonomisk betydning for den enkelte. Og spørsmålet om hvem som skal dekke slike utgifter, er også avgjørende for om parten våger å utfordre forvaltningens avgjørelser.

Da det også blir stadig vanskeligere for borgerne å forholde seg til forvaltningsrettslige spørsmål, er det naturlig i større grad å ta de økonomiske konsekvensene av det. Det kan dessuten oppfattes som urimelig for den private parten at han eller hun skal stå for utgifter som har vært nødvendige for å tvinge frem en rettmessig behandling av saken, etter feil eller andre omstendigheter som forvaltningen står nærmest til å ta ansvar for.

2. OVERSIKT OVER REGLENE OM FRI RETTSHJELP

I de saker hvor parten eventuelt ikke «vinner frem» overfor forvaltningen, så kan det for enkelte være en mulighet for å få hel eller delvis dekning for utgifter til juridisk bistand gjennom ordningen med fri rettshjelp (enten fritt rettsråd eller fri sakførsel).

Ordningen med fri rettshjelp er subsidiær, dvs. at alle andre ordninger som f.eks. forsikringsdekning og dekning gjennom forvaltningsloven § 36 (som gjennomgått ovenfor) må undersøkes, og om mulig benyttes først.

Formålet med fri rettshjelp er å sikre nødvendig juridisk bistand til personer som ikke selv har økonomiske forutsetninger for å kunne ivareta et rettshjelpsbehov av personlig og velferdsmessig betydning. Fri rettshjelp innvilges som fritt rettsråd, fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr. Vi vil i denne artikkelen kort orientere om hva fritt rettsråd og fri sakførsel innebærer.

Fritt rettsråd

Fritt rettsråd gjelder bistand på stadiet før man eventuelt tar saken videre til domstolsbehandling (eller lignende forvaltningsorgan). Det vil da typisk innebære klage på vedtak fra NAV, sak om oppsigelse i arbeidsforhold, foreldretvister (barnefordeling), oppsigelse av husrom (husleie) osv.

Utfyllende oversikt over hvilke rettsområder som kan komme under ordningen med fritt rettsråd, fremkommer av rettshjelploven § 11. Det er

viktig å merke seg at de saker som er opplistet i rettshjelploven § 11 første ledd, vil innvilges uten å ta hensyn til inntekt eller formuesforhold. De forhold som er opplistet i bestemmelsens andre ledd, vil derimot bare kunne innvilges om du har inntekt og formue under en fastsatt grense.

Videre er det viktig å merke seg at det hovedsakelig kun er de sakstypene som er nevnt i rettshjelploven § 11 første og andre ledd, som det kan gis fri rettshjelp i. Det finnes imidlertid noen unntak fra denne hovedregelen, men de går vi ikke inn på i denne artikkelen.

Fri sakførsel

Fri rettshjelp i sivile saker for domstolene (unntatt forliksrådene) og særdomstolene samt i forvaltningssaker etter § 17, gis som fri sakførsel eller fritak for rettsgebyr.

Fri sakførsel er dekning for bistand i forbindelse med en prosess hvor saken skal behandles av f.eks. domstolen eller visse forvaltningsorgan.

Hvilke sakstyper som kan innvilges som fri sakførsel, fremkommer av rettshjelploven §§ 16 og 17. Eksempelvis kan det innvilges fri sakførsel

Ordningen med fri rettshjelp er subsidiær, dvs. at alle andre ordninger må undersøkes og om mulig benyttes først.

i sak om anke til Trygderetten over vedtak fra NAV, og tvist om opphør av arbeidsforhold. I motsetning til hva folk flest kanskje tror, så innvilges det ikke fri sakførsel i alle sakstyper.

Inntekts- og formuesgrensene for å få innvilget fri sakførsel er de samme som for fritt rettsråd, se nedenfor.

Inntekts- og formuesgrense

For tiden er inntektsgrensen (brutto) 246.000 kroner for enslige og 369.000 kroner for ektefeller / samboerlignede boforhold. Formuesgrensen er for tiden satt til 100.000 kroner. Det innebærer at du som hovedregel ikke får innvilget fri rettshjelp hvis du har inntekt eller formue over disse grensene.

I enkelte tilfeller kan man imidlertid søke om å få innvilget fri rettshjelp selv om disse grensene er overskredet noe, spesielt vil det

gjelde om utgiftene til juridisk bistand vil bli betydelige sett i forhold til søkerens økonomiske situasjon.

Egenandel

Det vil normalt påløpe en egenandel for bruk av fri rettshjelp. Ved innvilgelse av fritt rettsråd vil egenandelen tilsvare grunn delen (kr 1020 per d.d.). Ved innvilgelse av fri sakførsel vil egenandelen tilsvare 25 % av utgiftene, men ikke mer enn 8 ganger grunn delen (kr 8160 per d.d.).

Om søker kan godtgjøre at han har en brutto-inntekt på under 100.000 kroner, skal han derimot ikke betale noen egenandel. Det gjelder både ved innvilgelse av fritt rettsråd og fri sakførsel.

Ta gjerne kontakt om du har spørsmål angående dekning av sakskostnader fra forvaltningen, eller om du har spørsmål til ordningen med fri rettshjelp.

** Boyle-Mariottes lov er en lov innen fysikken (også kalt «konstant temperatur-loven» og gjelder eksakt for ideelle gasser, men er en god tilnærming for andre gasser ved lavt trykk. Den sier at produktet av trykk og volum er konstant ved en gitt temperatur. Loven ble uavhengig oppdaget av Robert Boyle (i 1662) og Edme Mariotte (i 1679). – Wikipedia*

**BOYLES LOV*
OVERLATER
VI TIL ANDRE**
Norges lover derimot...

Vi bistår næringslivet ved alle typer juridiske spørsmål og tvister. Med avdelingskontor i Haugesund, på Karmøy og i Odda er vi ditt lokale advokatvalg. Kontakt oss for en uforpliktende prat!

www.eurojurishaugesund.no
HAUGESUND / ÅKREHAMN / ODDA
Sentralbord: 52 70 10 30

 EUROJURIS
HAUGESUND

Finn ditt lokale Eurojuris-kontor

Advokatfirmaet Eurojuris Harstad

Telefon: 77 00 21 00
E-post: harstad@eurojuris.no

Advokatfirma Eurojuris Narvik

Telefon: 75 80 34 00
E-post: narvik@eurojuris.no

Angell Advokatfirma Bodø

Telefon: 75 54 45 00
E-post: post@angelladvokatfirma.no

ADNOR Advokat Trondheim

Telefon: 73 99 09 00
E-post: advokat@adnor.no

Larhammer Aarseth Advokatfirma Molde

Telefon: 71 19 16 00
E-post: molde@eurojuris.no

Advokatfirmaet Tollefsen Sogndal

Telefon: 57 62 88 50
E-post: post@advokat-tollefsen.no

Advokatfirmaet Stiegler Bergen

Telefon: 55 21 54 00
E-post: bergen@stiegler.no

Advokatfirmaet Eurojuris Haugesund

Telefon: 52 70 10 30
E-post: haugesund@eurojuris.no

Projure Advokatfirma Stavanger/Bryne

Telefon: 51 85 84 00
E-post: stavanger@projure.no

Advokatfirma Tofte Kristiansand

Telefon: 38 17 70 00
E-post: post@advtofte.no

Advokatfirma Hald & Co Arendal/Grimstad

Telefon: 37 00 49 70
E-post: post@haldco.no

Advokatfirmaet Alver Lillehammer/Gjøvik

Telefon: 61 26 87 00
E-post: firmapost@alver.as

Advokatfirmaet Halvorsen & Co Lillestrøm

Telefon: 64 84 00 20
E-post: post@halvorsenco.no

Advokatfirmaet NOVA Oslo

Telefon: 23 10 30 00
E-post: post@novalaw.no

Svensson Nøkleby Advokatfirma Drammen

Telefon: 32 25 55 00
E-post: drammen@eurojuris.no

Advokatfirmaet Frøstrup Løitegaard Porsgrunn

Telefon: 35 93 19 00
E-post: firmapost@lov.as

Advokatfirmaet Ytterbøl & Co Sarpsborg

Telefon: 69 16 18 00
E-post: sarpsborg@ytterbol.com

Fredrikstad

Telefon: 69 36 60 00
E-post: fredrikstad@ytterbol.com